

Hrvatska baština pod zaštitom UNESCO-a i mogućnost uvrštenja novih lokaliteta na listu svjetske baštine

---

Češnjaj, Antonija

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:170774>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

ANTONIJA ČEŠNJAJ

**HRVATSKA BAŠTINA POD ZAŠTITOM UNESCO-A I MOGUĆNOST UVRŠTENJA
NOVIH LOKALITETA NA LISTU SVJETSKJE BAŠTINE**

Završni rad

Pula, rujan 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

ANTONIJA ČEŠNJAJ

**HRVATSKA BAŠTINA POD ZAŠTITOM UNESCO-A I MOGUĆNOST UVRŠTENJA
NOVIH LOKALITETA NA LISTU SVJETSKE BAŠTINE**

Završni rad

JMBAG: 0303064610, redoviti student

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Kulturni identitet Hrvatske

Znanstveno područje: Interdisciplinarne znanosti

Mentor: Doc.dr.sc. Nataša Urošević

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Antonija Češnjaj, kandidat za prvostupnika kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima te se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 25. rujna 2019.

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Antonija Češnjaj, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Hrvatska baština pod zaštitom UNESCO-a i mogućnost uvrštenja novih lokaliteta na Listu svjetske baštine koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 25. rujna 2019.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KULTURNA BAŠTINA	2
3. UNESCO	4
3.1. ULOGE UNESCO-A	4
3.2. LISTA SVJETSKJE BAŠTINE	5
3.3. MOGUĆNOST UVRŠTENJA NOVIH LOKALITETA NA LISTU SVJETSKJE BAŠTINE	6
3.3.1. <i>Procedura uvrštenja</i>	6
3.3.2. <i>Kriteriji uvrštenja</i>	8
4. MATERIJALNA BAŠTINA NA LISTI SVJETSKJE BAŠTINE	9
4.1. PODRUČJE GORSKE HRVATSKE	9
4.1.1. <i>NP Plitvička jezera</i>	9
4.1.2. <i>Bukove prašume i izvorne bukove šume Karpatu i ostalih regija Europe</i>	10
4.2. SJEVERNO HRVATSKO PRIMORJE: EUFRAZIJEVA BAZILIKA.....	11
4.3. JUŽNO HRVATSKO PRIMORJE	12
4.3.1. <i>Katedrala Svetog Jakova u Šibeniku</i>	12
4.3.2. <i>Obrambeni sustavi Republike Venecije 16. i 17. st. u Zadru i Šibeniku</i>	13
4.3.3. <i>Povijesni grad Trogir</i>	14
4.3.4. <i>Stećci – srednjovjekovni nadgrobnji spomenici</i>	15
4.3.5. <i>Dioklecijanova palača u Splitu</i>	15
4.3.6. <i>Starogradsko polje</i>	17
4.3.7. <i>Stari Grad Dubrovnik</i>	18
5. NEMATERIJALNA BAŠTINA NA LISTI SVJETSKJE BAŠTINE	20
5.1. PODRUČJE ISTOČNE HRVATSKE.....	20
5.1.1. <i>Godišnji proljetni ophod Kraljice ili Ljelje iz Gorjana</i>	20
5.1.2. <i>Bećarac</i>	21
5.2. PODRUČJE SREDIŠNJE HRVATSKE.....	22
5.2.1. <i>Izrada drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja</i>	22
5.2.2. <i>Čipkarstvo u Hrvatskoj</i>	23
5.2.3. <i>Medičarski obrt</i>	25
5.2.4. <i>Međimurska popevka</i>	26
5.3. SJEVERNO HRVATSKO PRIMORJE	27
5.3.1. <i>Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja</i>	27
5.3.2. <i>Godišnji pokladni ophod Zvončari s područja Kastavštine</i>	28
5.3.3. <i>Projekt Ekomuzej „Batana“ iz Rovinja</i>	29
5.3.4. <i>Umijeće suhozidne gradnje</i>	30
5.4. JUŽNO HRVATSKO PRIMORJE	31

5.4.1. Festa svetog Vlaha	31
5.4.2. Procesija Za križen na Hvaru.....	32
5.4.3. Sinjska alka	33
5.4.4. Nijemo kolo	34
5.4.5. Mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu	34
5.4.6. Klapsko pjevanje	35
5.4.7. Ojkanje.....	36
6. UPIS VARAŽDINA NA LISTU SVJETSKE BAŠTINE.....	37
6.1. IDENTIFIKACIJA KULTURNOG DOBRA	37
6.2. OPIS KULTURNOG DOBRA.....	37
6.3. KRITERIJI PREMA KOJIMA SE PREDLAŽE UPIS	40
6.4. O TRENUTNOJ FAZI PROCEDURE UPISA.....	40
7. ZAKLJUČAK	41
POPIS LITERATURE	42
POPIS SLIKA.....	43
SAŽETAK.....	45
SUMMARY	46

1. UVOD

Tematika kojom se bavi ovaj završni rad jest kulturna baština Republike Hrvatske uvrštena na UNESCO-ov Popis svjetske baštine, kako materijalna, tako i nematerijalna. Isto tako, analiziraju se mogućnosti i procedura uvrštenja novih lokaliteta na Listu svjetske baštine te je predložen konkretan lokalitet koji ima potencijala za uvrštenje na Listu.

Sam završni rad sistematiziran je u sedam glavnih poglavlja koja se sastoje od više potpoglavlja. Nakon uvodnog dijela, u drugom poglavlju analizirani su ključni pojmovi materijalne i nematerijalne kulturne baštine te prirodne baštine. U trećem se poglavlju govori o organizaciji UNESCO, njezinim ulogama i važnosti te o UNESCO-ovoj Listi svjetske baštine kojom se štiti i održava svjetska kulturna baština. Također se istražuje mogućnost uvrštenja novih lokaliteta na Listu svjetske baštine, procedura uvrštenja i kriteriji uvrštenja. Četvrto se poglavlje bavi materijalnom kulturnom baštinom koja je upisana na Listu svjetske baštine. Materijalna su dobra opisana i sortirana prema različitim regijama Hrvatske: područje istočne Hrvatske, područje središnje Hrvatske, područje gorske Hrvatske, sjeverno Hrvatsko primorje i južno Hrvatsko primorje (<https://croatia.eu/article.php?lang=1&id=12>). U petom su poglavlju analizirana nematerijalna kulturna dobra Hrvatske koja su upisana na Listu svjetske baštine UNESCO-a te su također opisana i sortirana po regijama. U šestom se poglavlju analizira i opisuje povijesna jezgra i Stari grad Varaždin kao predloženi lokalitet koji ima potencijala za uvrštenje na Listu, elaboriraju se kriteriji upisa te trenutna faza procedure upisa u kojoj se nalazi grad. Za kraj slijede zaključna razmatranja.

Za potrebu izrade ovog završnog rada korištena je relevantna stručna literatura te internetski izvori.

U radu su korištene sljedeće metode: metoda deskripcije, analize, sinteze, indukcije, klasifikacije i metoda kompilacije.

2. KULTURNA BAŠTINA

Republika Hrvatska je zemlja raznolike baštine koja podrazumijeva kulturna i prirodna dobra. Ta su dobra očuvana kroz hrvatsku povijest, stoga je potrebno njihovo daljnje očuvanje i zaštita.

Sam pojam baštine odnosi se na ona sačuvana dobra koja su naslijeđena od predaka. Kulturna baština označuje sveukupnost naslijeđenih tradicija, povijesno-kulturnih spomenika, objekata i kulture. No još važnije, taj pojam označuje i sveukupnost suvremenih aktivnosti, značenja i ponašanja koji su proizašli iz njih (<https://www.umass.edu/chs/about/whatisheritage.html>). Zato se može reći da je baština dio ljudske sadašnjosti i budućnosti, stoga ju treba očuvati i prenijeti na buduće naraštaje.

Budući da je smještena na raskrižju različitih europskih kultura: između istoka i zapada, srednje Europe i južnog Sredozemlja te zbog multikulturne povijesti, Hrvatska je tijekom godina razvila postojeći kulturni identitet. Kulturna baština zajedničko je bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta (<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=21765>). Kulturnu baštinu čine materijalna i nematerijalna kulturna dobra koja imaju povijesnu, paleontološku, arheološku, etnološku, umjetničku, znanstvenu ili antropološku važnost. Konvencija za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972. godine sadrži tri glavne komponente kulturne baštine:

- spomenike koji obuhvaćaju djela arhitekture, monumentalna djela iz područja slikarstva i skulpture, elementi i strukture arheološke prirode, crteži, pećine i prebivališta.
- skupine građevina koje podrazumijevaju skupine samostojećih ili povezanih građevina koje zbog svoje arhitekture, homogenosti ili položaja u okolišu posjeduju univerzalnu vrijednost.
- lokalitete koji uključuju čovjekova djela ili kombinirana djela prirode i čovjeka, te uključuju arheološke lokalitete koji imaju univerzalnu vrijednost.

Međutim, nedostatak te definicije je u tome što ona prikazuje samo materijalnu kulturnu baštinu. Stoga UNESCO ubrzo uvodi definiciju nematerijalne kulturne baštine koja označava praksu, ekspresiju, prezentaciju, vještine i znanja koje zajednice ljudi identificiraju kao svoje. Nematerijalna kulturna baština uključuje:

- usmenu tradiciju, izričaj i jezik
- društvenu praksu, rituale i svečanosti

- tradicijske obrte
- scensku umjetnost
- znanja i praksu o prirodi i svemiru (Jelinčić, 2008: 32).

Materijalna kulturna baština dijeli se na pokretna i nepokretna dobra. U pokretna dobra spadaju sva kulturna dobra koja imaju mogućnost transportiranja, primjerice umjetnine poput kipova ili slika, predmeti primijenjene umjetnosti i obrta kao što su nakit, stari novac ili posuđe. Nepokretna kulturna dobra uključuju kulturna dobra koja nisu prenosiva, poput pojedinačnih građevina ili kompleksa građevina, krajolika i kulturno-povijesnih cjelina.

Prirodna baština Republike Hrvatske odnosi se na mnogobrojna zaštićena prirodna područja, od kojih su neka, poput Plitvičkih jezera, poznata po čitavom svijetu. Prema Zakonu o zaštiti prirode u Hrvatskoj je zaštićeno ukupno 420 područja (<http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=114>). Zaštićeni dijelovi prirode podijeljeni su u 9 kategorija: strogi rezervat, nacionalni park, park prirode, posebni rezervat, regionalni park, spomenik prirode, značajni krajobraz, spomenik parkovne arhitekture te park-šuma.

3. UNESCO

UNESCO, Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (engl. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), je specijalizirana agencija UN-a za intelektualna i etička pitanja na području obrazovanja, znanosti i kulture. Osnovana je 1945. godine, sa sjedištem u Parizu.

3.1. ULOGE UNESCO-A

UNESCO djeluje u sljedećim programskim područjima: obrazovanje, prirodne znanosti, društvene i humanističke znanosti, kultura, komunikacije i informacije, a glavna svrha mu je poticanje kulture mira i sigurnosti u svijetu, čime dobiva značajnu važnost ne samo na europskoj, već i na globalnoj razini.

Organizacija broji 193 zemalja članica diljem Europe te 11 pridruženih (<https://en.unesco.org/countries/member-states>). Članice UNESCO-a sastaju se svake dvije godine na Općoj konferenciji s ciljem dogovora temeljnih smjernica za daljnje djelovanje.

Primarna je misija UNESCO-ova Odjela za kulturni turizam pomoći zemljama članicama u pripremi kulturnih politika koje se brinu o odnosu turizma i kulturne raznolikosti, turizma i interkulturalnog dijaloga te turizma i razvoja. Time UNESCO doprinosi borbi protiv siromaštva, poštivanju drugih kultura te zaštiti prirodnog i kulturnog okoliša (Jelinčić, 2008: 79). Rad UNESCO-a u području kulturnog turizma važan je u educiranju kulturno osviještenih građana i turista, u očuvanju kulturne baštine, u provođenju kulturno-turističkih projekata u praksi, kao razmjena iskustava u području kulturnog turizma u međunarodnom okružju te kao pomoć u kreiranju kulturno-turističkih politika (Jelinčić, 2008: 79).

UNESCO veliku važnost pridaje materijalnoj i nematerijalnoj kulturnoj baštini. Također, pridonosi očuvanju lokaliteta i upravljanju lokalitetom, održavajući balans između posjećivanja i konzervacije.

Radna tijela od kojih se UNESCO sastoji su Opća skupština, Izvršno vijeće i Tajništvo. Ravnateljica organizacije UNESCO je Audrey Azoulay, koja ulogu ravnateljice obnaša od 2017. godine.

Slika 1. Logo organizacije UNESCO (<https://en.unesco.org>)

3.2. LISTA SVJETSKE BAŠTINE

Organizacija UNESCO je uvođenjem Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine 1972. godine pokrenula efikasan način očuvanja svjetske kulturne i prirodne baštine. Ova konvencija ima veoma značajnu ulogu u identifikaciji, brizi, prezentaciji, očuvanju kulturne i prirodne baštine za buduće generacije te u uvrštavanju lokaliteta na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine. „Time potvrđuje neraskidivu vezu s prošlošću, ali i sve ono što svakodnevno doživljavamo i što ćemo ostaviti budućim naraštajima.“ (Cattaneo, 2006: 1).

Lokaliteti koji se upisuju na Listu svjetske baštine trebaju imati jedinstvenu univerzalnu vrijednost, a svaki lokalitet to treba opravdati s minimalno jednim od ukupno 10 kriterija. Tih 10 kriterija odnose se na kulturni i prirodni aspekt.

U listopadu 2004. godine prihvaćena je Konvencija za zaštitu nematerijalne kulturne baštine, koju je Hrvatska ratificirala 2005. godine. Konvencijom su postavljena dva popisa baštine: Popis nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita i Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Uz ta dva popisa, UNESCO vodi i Registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta, kako bi se potaklo i druge članice na provođenje projekata očuvanja baštine. U Hrvatskoj postoji 27 dobara i fenomena koji zauzimaju mjesto na UNESCO-ovoj Listi svjetske baštine (<https://croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina>). Time je Hrvatska među prvim državama Europe, ali i svijeta jer samo Kina, Japan i Republika Koreja imaju više upisanih dobara na Listu.

3.3. MOGUĆNOST UVRŠTENJA NOVIH LOKALITETA NA LISTU SVJETSKE BAŠTINE

Novi lokaliteti na Listu svjetske baštine mogu se upisati samo ako se nalaze na Tentativnoj listi. Tentativna lista ili Pristupni popis svjetske baštine UNESCO-a predstavlja popis lokaliteta zemalja članica koji su smatrani relevantnima za uvrštenje na Listu svjetske baštine. Kulturna i prirodna dobra Republike Hrvatske koja se nalaze na Tentativnoj listi UNESCO-a su: Pustinja Blaca, Rimski urbanizam na zadarskom poluotoku s monumentalnim kompleksom na Forumu, Kornati s Telašćicom, Stara jezgra Korčule, Hrvatski limes, Primoštenski vinogradi, Grad Motovun, Sjeverni Velebit, Lubenice na otoku Cresu, Stari grad Varaždin, Tvrđa u Osijeku, proširenje Dioklecijanove palače i povijesne jezgre Splita, povijesno-urbanistička cjelina Stona s Malim Stonom, Burg – Dvorac Veliki Tabor te Lonjsko polje.

3.3.1. *Procedura uvrštenja*

Procedura uvrštenja novog lokaliteta na Listu svjetske baštine veoma je složena. Nominacija, evaluacija i upisivanje lokaliteta traju minimalno 18 mjeseci.

Zahtjev da se neko kulturno dobro ili fenomen uvrsti na Popis svjetske baštine može se podnijeti isključivo ako je lokalitet upisan na popis prijedloga – Tentativnu listu. Nakon što je potpisana izjava o univerzalnoj vrijednosti dobra, definirane su zaštita i očuvanje, a ključni dionici podržavaju pripremu nominacije, slijedi priprema dosjea za nominaciju (Preparing World Heritage Nomination, 2011: 94). Državama članicama UNESCO-a preporučuje se da podnesu svoju Tentativnu listu korištenjem određenog obrasca, odnosno dosjea, na engleskom ili francuskom jeziku, koja sadrži ime tog kulturnog ili geografskog dobra, njegovu geografsku lokaciju, kratak opis te opravdanje njegove univerzalne vrijednosti. Kada vlada države u kojoj se lokalitet nalazi preda dosje tog lokaliteta, izrađuje se dokument s povijesnim i arheološkim dokazima lokaliteta te se predaje plan upravljanja lokaliteta.

Tentativna lista treba biti ispunjavana uz participaciju širokog raspona dionika: upravitelje mjesta, lokalne i regionalne vlasti, lokalnu zajednicu, nevladine udruge i ostale zainteresirane strane i partnere. Svake godine nadležno tijelo države članice identificira kulturnu baštinu koja je navedena na Tentativnoj listi te odabire ona kulturna ili prirodna dobra koja će predložiti za registraciju na Popis svjetske baštine (<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/>).

„UNESCO-ov Savjet prema predanim podacima odlučuje je li lokalitet doista vrijedan nominacije. Od vlade države koja nominira lokalitet zahtijeva se da ima pravne i regulatorne okvire te mehanizme upravljanja kojima bi mogla poduprijeti samu nominaciju.“ (Jelinčić, 2008: 89). Države potpisnice trebaju se preispitati i ponovno dostaviti svoju Tentativnu listu u roku od najmanje svakih deset godina. Kulturno ili prirodno dobro, jednom upisano na Listu svjetske baštine, miče se s popisa Tentativne liste.

**TENTATIVE LIST
SUBMISSION FORMAT**

STATE PARTY: _____ **DATE OF SUBMISSION:** _____

Submission prepared by:

Name: _____	E-mail: _____
Address: _____	Fax: _____
Institution: _____	Telephone: _____

Name of Property: _____

State, Province or Region: _____

Latitude and Longitude, or UTM coordinates: _____

DESCRIPTION:

Justification of Outstanding Universal Value:
(Preliminary identification of the values of the property which merit inscription on the World Heritage List)

Criteria met [see Paragraph 77 of the Operational Guidelines]:
(Please tick the box corresponding to the proposed criteria and justify the use of each below)

(i)	(ii)	(iii)	(iv)	(v)	(vi)	(vii)	(viii)	(ix)	(x)
-----	------	-------	------	-----	------	-------	--------	------	-----

Statements of authenticity and/or integrity [see Paragraphs 78-95 of the Operational Guidelines]:

Comparison with other similar properties:
(The comparison should outline similarities with other properties on the World Heritage List or not, and the reasons that make the property stand out)

Slika 16. Dio dosjea za podnošenje Tentativne liste (<http://whc.unesco.org>)

3.3.2. Kriteriji uvrštenja

Da bi kulturno ili prirodno dobro bilo uvršteno na Tentativnu listu, ono mora imati univerzalnu vrijednost i zadovoljiti najmanje jedan od ukupno deset kriterija. Kriteriji koji se odnose na kulturna dobra su od 1 do 6, a kriteriji koji se odnose na prirodna dobra su od 7 do 10.

Nominirano dobro trebalo bi, prema kriterijima Odbora svjetske baštine:

- (i) predstavljati remek djelo kreativnog genija
- (ii) predstavljati važnu promjenu ljudskih vrijednosti kroz neko vremensko razdoblje ili u nekom kulturnom području, napredak u arhitekturi ili tehnologiji, monumentalnoj umjetnosti, urbanizmu ili dizajnu krajolika
- (iii) imati jedinstveno ili barem izuzetno svjedočanstvo kulturne tradicije ili civilizacije koja postoji ili je nekad postojala
- (iv) biti izvanredan primjer gradnje, arhitektonskog ili tehnološkog kompleksa ili krajolika koji predstavlja značajnu etapu u ljudskoj povijesti
- (v) biti izvanredan primjer tradicionalnog ljudskog naselja, uporabe tla ili mora, koji je reprezentativan za kulturu ili interakciju s okolišem, posebno kada postane osjetljiv i pod utjecajem nepovratne promjene
- (vi) biti direktno ili očito povezan s događajima ili životnom tradicijom, s idejama ili vjerovanjima, s umjetničkim i književnim radovima izvanrednog jedinstvenog značaja (Odbor smatra da bi se ovaj kriterij trebao upotrijebiti zajedno s nekim drugim kriterijem)
- (vii) biti neusporediv prirodni fenomen ili područje izvanredne prirodne ljepote i estetske vrijednosti
- (viii) biti izvanredan primjer koji predstavlja etape povijesti zemlje, uključujući zabilješke života, značajne neprekinute geološke procese u oblikovanju zemlje, ili značajne geomorfološke ili fizičke karakteristike,
- (ix) biti izvanredan primjer koji predstavlja značajne ekološke i biološke procese evolucije i razvoju kopnenih, slatkovodnih, obalnih i morskih eko-sustava te biljnih i životinjskih skupina,
- (x) sadržavati najvažnija i najznačajnija prirodna staništa za očuvanje prirodne bioraznolikosti mjesta, uključujući ona koja sadrže ugrožene vrste izvanredne univerzalne vrijednosti s aspekta znanosti ili konzervacije (World Heritage Information Kit, 2008: 14).

4. MATERIJALNA BAŠTINA NA LISTI SVJETSKE BAŠTINE

U Republici Hrvatskoj ima ukupno 10 upisanih materijalnih dobara na UNESCO-ovoj Listi svjetske baštine. To su: povijesni kompleks Splita i Dioklecijanova palača, Stari grad Dubrovnik, Nacionalni park Plitvička jezera, kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom središtu Poreča, povijesni grad Trogir, katedrala Svetog Jakova u Šibeniku, Starogradsko polje, stećci – srednjovjekovni nadgrobni spomenici, obrambeni sustavi Republike Venecije 16. i 17. st. u Zadru i Šibeniku te bukove prašume i izvorne bukove šume Karpata i ostalih regija Europe.

4.1. PODRUČJE GORSKE HRVATSKE

Područje Gorske Hrvatske, koje obuhvaća Gorski kotar, Ogulinsko-plašćansku udolinu i Liku, sadrži 2 dobra koja su na Listi UNESCO-ove svjetske baštine, a to su Nacionalni park Plitvička jezera i bukove prašume i izvorne bukove šume Karpata i ostalih regija Europe. Ovo su jedina prirodna dobra Hrvatske na Listi svjetske baštine.

4.1.1. NP Plitvička jezera

Plitvička jezera proglašena su nacionalnim parkom 8. travnja 1949. godine što ih čini najstarijim hrvatskim nacionalnim parkom. Nacionalni park nalazi se između planinskog lanca Mala Kapela na sjeverozapadu i zapadu i Ličke Plješivice na jugoistoku te se proteže kroz dvije županije: Ličko-senjsku (90,7 %) i Karlovačku (9,3 %).

Sastoje se od 16 velikih jezera, od kojih su najveća Kozjak i Prošćansko jezero te od nekoliko malih jezera koja su odvojena sedrenim barijerama koje ih oblikuju. Proces osedranja, kojim se formiraju sedrene barijere i stvaraju jezera, predstavlja jedinstvenu univerzalnu vrijednost zbog koje su Plitvička jezera dobila međunarodno priznanje 26. listopada 1979. godine upisom na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine (<https://np-plitvicka->

jezera.hr/#). Te naslage sedre neprestano mijenjaju dubinu, oblik, veličinu i broj jezera. Jezera se dijele na Gornja i Donja. U Gornja jezera ubrajaju se Prošćansko jezero, Ciginovac, Okrugljak, Batinovac, Vir, Veliko i Malo jezero, Galovac, Milino jezero, Gradinsko jezero, Burgeti, Kozjak, a u Donja jezera Milinovac, Gavanovac, Kaluderovac i Novakovića-brod.

Južno od Prošćanskog jezera Bijela i Crna rijeka spajaju se u jedan tok de dopremaju glavnu količinu vode u Plitvička jezera. U području parka nalaze se prostrani šumski kompleksi, od kojih su neki dijelovi zbog svoga prašumskog obilježja posebno zaštićeni, kao primjerice Čorkova uvala te u njima obitavaju ugrožene životinjske vrste – vuk i medvjed (Grabovac, 2013: 50). Najveći dio parka prekriven je šumama, travnjaci zauzimaju nešto manji dio parka, a jezera čine tek 1 % ukupne površine.

4.1.2. Bukove prašume i izvorne bukove šume Karpata i ostalih regija Europe

Bukove prašume i izvorne bukove šume koje su pod zaštitom UNESCO-a protežu se kroz 12 zemalja: Albaniju, Austriju, Belgiju, Bugarsku, Hrvatsku, Njemačku, Italiju, Rumunjsku, Slovačku, Sloveniju, Španjolsku i Ukrajinu. Završetkom ledenog doba, europska se bukva počela širiti iz izoliranih područja Alpa, Karpata, Dinarida i Pireneja. Ta uspješna ekspanzija cijelim kontinentom povezana je s prilagodljivošću ove biljne vrste i visokom tolerancijom na različite klimatske i geografske uvjete, a to je proces koji traje još i danas (<http://whc.unesco.org/en/list/1133>).

Na području Hrvatske 1289,11 hektara bukove šume proteže se kroz Strogi rezervat Hajdučki i Rožanski kukovi u Nacionalnom parku Sjeverni Velebit dok se 2031,87 hektara šume nalazi u Nacionalnom parku Paklenica na lokacijama Suva draga-Klimenta i Oglavinovac-Javornik. Ove šume važno su utočište brojnim životinjskim i biljnim vrstama koje su ugrožene na svjetskoj razini, primjerice medvjed, vuk, ris ili šumske orhideje. Ova prirodna baština uvrštena je na UNESCO-ov Popis svjetske baštine 7. srpnja 2017. godine. Slovačka i Ukrajina su svoje iskonske bukove šume Karpata prve upisale na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine, 2007. godine. Zatim je 2010. godine proširena prekogranična nominacija upisom njemačkih drevnih bukovih šuma na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine, a 2012. godine nominirana su sva ostala područja od kojih je njih 63 danas upisano na Listu svjetske baštine.

4.2. SJEVERNO HRVATSKO PRIMORJE: EUFRAZIJEVA BAZILIKA

Sjeverno Hrvatsko primorje regija je Hrvatske koja uključuje Istarski poluotok te usko i izduženo podvelebitsko i kvarnersko primorje i otoke. Na području Sjevernog hrvatskog primorja nalazi se jedan spomenik upisan na Listu svjetske baštine, a to je kompleks Eufrazijeve bazilike. Smještena je na zapadnoj obali Istre, u gradu Poreču. Eufrazijevu baziliku je u 6. stoljeću dao podignuti biskup Eufrazije po kojem je dobila ime. To je najbolje očuvani kompleks crkvene arhitekture iz toga razdoblja.

Kompleks se sastoji od skupine sakralnih građevina, od kojih glavni objekt predstavlja trobrodna bazilika – Katedrala posvećena Uznesenju Marijinu, uz koju se nalazi prostrano dvorište (atrij), a na čijoj se zapadnoj strani nalazi osmerostrana krstionica (baptisterij) (Grabovac, 2013: 50).

Atrij kompleksa nalazi se između Bazilike, Krstionice i Biskupske palače, a uokviren je trijemom s arkadama elegantnih stupova koji imaju bizantske kapitele, jednake onima koji se nalaze u Katedrali (Villogorac-Brčić, 2010: 35).

Unutrašnjost Katedrale sastoji se od 18 velikih mramornih stupova, a zidovi ispod lukova arkada ukrašeni su ornamentima iz prirode. Značajan je prikaz Isusa na prijestolju, tj. kugli koja simbolizira svijet dok on drži otvorenu knjigu. Oko njega je okupljeno 12 apostola, a u luku apsida je Isusova majka Marija okružena anđelima, svecima i biskupima.

Važnost Eufrazijeve bazilike je uvođenje troapsidalnosti koja je tada predstavljala inovaciju u sakralnoj arhitekturi te zbog bogate dekorativnosti i ornamenata koja su imala bizantska obilježja. Pozlaćeni figurativni mozaici koji su vidljivi na srednjoj apsidi predstavljaju jedne od najvažnijih spomenika toga tipa iz 6. stoljeća.

Slika 2. Unutrašnjost Eufrazijeve bazilike (<https://www.myporec.com>)

4.3. JUŽNO HRVATSKO PRIMORJE

Regija južnog hrvatskog primorja područje je Dalmacije unutar kojeg se razlikuju tri paralelna pojasa: otoci, obala i zaleđe. To područje sadrži 5 dobara upisana na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine. To su: povijesni grad Trogir, katedrala Svetog Jakova u Šibeniku, Starogradsko polje na otoku Hvaru, Stećci – srednjovjekovni nadgrobni spomenici, te obrambeni sustavi Republike Venecije 16. i 17. st. u Zadru i Šibeniku.

4.3.1. Katedrala Svetog Jakova u Šibeniku

Ova građevina na UNESCO-ov Popis svjetske baštine upisana je 2000. godine. U izgradnji katedrale Svetog Jakova u Šibeniku, koja je započeta početkom 15. stoljeća, sudjelovali su mnogi klesari i graditelji iz Dalmacije i Italije. To jedinstveno arhitektonsko djelo koje je u sebi ujedinilo renesansne i gotičke karakteristike rađeno je prema projektu Jurja Dalmatinca, a dovršio ga je Nikola Firentinac početkom 16. stoljeća (Grabovac, 2013: 51).

Katedrala je izgrađena samo od kamena, bez uporabe vezivnih materijala i drvenih konstruktivnih elemenata, što ju čini jedinstvenom u Europi. Oko kupole na vrhu poredani su sveci i zaštitnici: sveti Marko koji gleda prema moru čime simbolizira slobodu i sigurnu plovidbu, sveti Jakov koji gleda prema istoku što simbolizira tadašnju tursku opasnost te sveti Mihovil koji gleda prema sjeveru i zaštitnik je grada. Četvrti zaštitnik nedostaje te je danas zagonetno zašto nije izgrađen. Na vanjskom dijelu apsida nalazi se vijenac od 72 kamene glave, što je prva apsidalna skulptura u Europi. Također, radi se o profanoj skulpturi na sakralnoj građevini, što je isto tako inovacija onoga doba. To su realistični i ekspresivni portreti onovremenih Šibenčana, građana, a ne kršćanskih svetaca (Vilogorac-Brčić, 2010: 48). Katedrala Svetog Jakova jedna je od rijetkih koja nema svoj zvonik, pa je tu funkciju obnašala jedna gradska kula.

Izvan katedrale nalazi se veliki trg na kojem se održavaju mnoge kulturne manifestacije i ljetne večeri, primjerice Međunarodni dječji festival.

Slika 3. Katedrala Sv. Jakova (<http://www.kroativ.at>)

4.3.2. Obrambeni sustavi Republike Venecije 16. i 17. st. u Zadru i Šibeniku

Obrambeni sustavi Republike Venecije na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine upisani su 2017. godine, zajedno s državama Italijom i Crnom Gorom. U Hrvatskoj su to obrambeni sustavi Zadra i šibenska utvrda svetog Nikole, a obnašali su funkciju obrane trgovačkih putova i luka na Jadranu i istočnom Mediteranu.

„Venecijanski obrambeni sustav 16. i 17. stoljeća izuzetno je povijesno, arhitektonsko i tehnološko svjedočanstvo obrambenog sustava „alla moderna“, razvijenog na području bivše Mletačke Republike kao odgovor na uvođenje nove tehnologije vatrenog oružja u vojne operacije.“

(<https://croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina/unesco-venecijanski-obrambeni-sustav-16-i-17-stoljeca>). Zadar je u 16. i 17. stoljeću bio administrativni i vojni centar Dalmacije te najveća i najznačajnija utvrda Jadrana. Do danas su očuvani fortifikacijski dijelovi gradskih zidina s nizom bastiona, od kojih je bastion Ponton prvi na Jadranu, vanjska utvrda Forte i Kopnena gradska vrata. U Šibeniku je značajna utvrda Svetog Nikole izgrađena u trokutastom obliku na tri razine. Napravljena je radi obrane grada od osmanske flote.

4.3.3. Povijesni grad Trogir

Grad Trogir osnovali su Grci u 3. st. pr. Kr. pod nazivom Tragurion te je jedan od najstarijih gradova Dalmacije. Smješten je u centru Dalmacije. Stara gradska jezgra Trogira upisana je na UNESCO-ovu Listu svjetske kulturne baštine 1997. godine.

Kiparsko umijeće kamenom jedno je od specifičnosti grada Trogira. Mnoge palače, kuće, srednjovjekovne zidine s kulama i desetak crkava ostalo je očuvano iz davne prošlosti. Glavna ulica koja se proteže u smjeru sjever-jug dijeli grad na dva dijela. Takav ortogonalni plan ulica u Trogiru potječe još iz helenističkog razdoblja. U ovom gradu mogu se opaziti objekti koji potječu iz gotovo svih povijesnih stilova i razdoblja.

Najpoznatiji objekt je katedrala Svetog Lovre s čuvenim zapadnim portalom, koja je rad majstora Radovana iz 1240. godine. Smatra se najmonumentalnijim djelom romaničko-gotičkog stila u Hrvatskoj (Grabovac, 2013: 51). Katedrala se sastoji od tri lađe, predvorja i tri polukružne apside. Kapela sv. Ivana Trogirskoga tj. Ursinija, renesansna kapela koja je u 15. stoljeću dodana katedrali Svetog Lovre, jedan je od najljepših spomenika iz razdoblja renesanse u Europi (<http://www.trogir.hr/GradTrogir/o-trogiru/kulturna-bastina/katedrala>).

Slika 4. Katedrala Svetog Lovre (<https://crovista.com>)

Trogirski srednjovjekovni gradski trg okružuju mnoge građevine, kao što je primjerice katedrala Svetog Lovrijenca iz 13. stoljeća. Od ostalih trogirskih objekata ističe se crkva Svetog Sebastiana sagrađena 1477. godine te crkva Svetog Ivana Krstitelja iz 12. stoljeća.

Od palača u ovom gradu ističe se palača Cipiko, sagrađena u 15. stoljeću u gotičko-renesansnom stilu, u kojoj je ukrase kreirao Nikola Firentinac.

4.3.4. Stećci – srednjovjekovni nadgrobni spomenici

Stećci predstavljaju srednjovjekovne nadgrobne spomenike pravokutnog oblika, isklesane od vapnenca. Nastali su u 12. stoljeću, a ukrašavaju se i klešu u 14. i 15. stoljeću. U 16. stoljeću njihova izrada potpuno nestaje.

Stećci mogu biti u uspravnom ili ležećem položaju sa šiljastim ili ravnim vrhom. Ukrasi na stećcima uključuju različite natpise, lukove, spirale, vjerske simbole ili životinje, a značajan je motiv čovjeka s podignutom desnom rukom.

„Nominacija Stećaka za upis na Popis svjetske baštine predstavlja projekt koji je rezultat dugogodišnje kontinuirane stručne suradnje u koji je uloženo mnogo zajedničkog truda i znanja.“ (<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=15829>). Na Listu svjetske baštine uvršteni su 21. srpnja 2016. zajedno sa stećcima Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije. U Hrvatskoj postoji 4000 stećaka na području Ciste Velike u Splitsko-dalmatinskoj županiji te na lokalitetu Dubravka – Sveta Barbara u Dubrovačko-neretvanskoj županiji.

4.3.5. Dioklecijanova palača u Splitu

Povijesni kompleks Splita i Dioklecijanova palača na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine uvršteni su 1979. godine. Palača je do današnjega dana ostala veoma dobro očuvana i sadrži mnoge povijesno umjetničke stilove.

„Početkom 4. stoljeća rimski car Dioklecijan dao je na području ondašnjeg naselja Aspalathos sagraditi golemu palaču koja je bila kombinacija raskošne i bogato ukrašene vile i utvrde s kulama i zidinama.“ (Grabovac, 2013: 49). Palaču su gradili Grci Zotikos i Filotas od oko 295. do 305. godine kamenom s Brača i Sigeta kod Trogira. „Niz originalnih arhitektonskih formi, ujedinjenih u tada najmodernijem građevinskom ostvarenju Rimskoga Carstva, najavio je nadolazeću ranokršćansku, bizantsku i ranosrednjovjekovnu umjetnost.“ (Vilogorac-Brčić, 2010: 21). Palača je s vremenom prerasla u grad zbog sve većih potreba i doseljavanja novih stanovnika.

Slika 5. Rekonstrukcija Dioklecijanove palače (<https://sites.google.com>)

Vanjski zidovi Dioklecijanove palače gotovo su pravokutni i veoma debeli s prozorima u gornjem dijelu. Fasada joj je bila utvrđena sa 16 kula. Na južnom dijelu koji se izdizao iz mora bio je veliki trijem, šetnica s 42 prozora i tri lođe. U palaču se moglo ući sa sve četiri strane: kroz Zlatna vrata, koja su bila na sjeveru i imala su funkciju glavnog ulaza, Brončana vrata na južnoj strani, Željezna vrata na zapadu, te Srebrna vrata, smještena na istočnoj strani.

Palača je bila podijeljena na dva dijela: sjeverni i južni, koje je odjeljivala antička ulica *decumanus*. Sjeverni dio bio je prostor za vojsku te se u njemu nalazila radionica za uniforme. Južni dio je dio u kojem su bile careve odaje. Isto tako, antička ulica *cardo* odjeljivala je palaču okomito na dva dijela: zapadni i istočni. Ona je vodila do glavnog trga Peristila u nastavku kojeg su bile smještene careve odaje. Peristil je bio okružen kolonadom stupova. Na njegovoj južnoj strani nalazi se ulaz u carski dio, na istočnoj strani je carev Mauzolej, a na zapadnoj je strani Jupiterov hram.

Značajna građevina je katedrala Svetog Duje, zaštitnika grada, koja se nalazi na Peristilu. Katedrala je posvećena Uznesenju Blažene Djevice Marije na nebo, a smatra se najstarijom katedralom na svijetu – izgrađena je u 4. stoljeću. Duje, odnosno Dujam, živio je krajem trećeg i početkom četvrtog stoljeća, u doba progona kršćana. Bio je biskup Salone, i car Dioklecijan ga je dao uhititi. Dujam je tada pred carskim namjesnikom Markom Aurelijem Junijem izveo čudo i u Isusovo ime oživio jednog mrtvacu. Tada su ga dali pogubiti u amfiteatru zajedno s drugim mučenicima. Pred katedralom se nalazi egipatska sfinga iz doba faraona

Tutmozisa 3., a pred ulazom u Jupiterov hram stoji druga sfiga iz doba 22. saiske dinastije. Car Dioklecijan veoma je cijenio egipatsku umjetnost i dao je da se iz Egipta donesu sfinge i stupovi oko Peristila.

Slika 6. Katedrala Svetog Duje (<http://crkve.klajo-blog.com>)

4.3.6. Starogradsko polje

Starogradsko polje je na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine upisano 2008. godine, što ga čini sedmim kulturnim dobrom Hrvatske upisanim na tu Listu. Starogradsko polje smješteno je na sjeverozapadu jadranskog otoka Hvara te je najveće polje jadranskih otoka. Zadržalo je gotovo nepromijenjenu parcelaciju polja još iz doba antike te time predstavlja najstariju zemljišnu podjelu Sredozemlja. Isto tako, tamošnji krajolik koji uključuje vinograde, borove šume i maslinike ostao je nepromijenjen do danas. U 4. st. pr. Kr. na otok su se doselili Grci s otoka Pharosa koji se nalazi u Egejskom moru i na ovom području osnovali grad Faros pored kojeg su uredili to plodno polje. Podijelili su ga pravolinijski prema grčkom metričkom sustavu na 75 pravokutnih čestica istih dimenzija (181 x 905 m). Na njemu su posadili i uzgajali tipične sredozemne kulture: vinovu lozu, masline, smokve i dr. (Vilogorac-Brčić, 2010: 54). Sam oblik polja sačuvan je od vremena grčke kolonizacije do današnjeg dana zbog suhozida koji precizno označavaju granice među česticama, ali i zbog ugodne i blage klime. Najplodnije polje na jadranskim otocima je 6 kilometara dugačko Starogradsko polje u smjeru istok-zapad.

Na Starogradskom polju ima više od stotinu značajnih arheoloških lokaliteta, a neki od poznatijih su *villa rustica* Kupinovik i grčka kula Maslinovik smještena sjeverno od aerodroma (Villogorac-Brčić, 2010: 54). Tu su i ostatci antičkih kamenih zidova, a najbolje očuvani dio je 11 metara dugačak zid koji je bio dio gradskih zidina.

4.3.7. Stari Grad Dubrovnik

Stari Grad Dubrovnik na Listu svjetske kulturne baštine uvršten je 1979. godine. Cijeli grad predstavlja povijesni spomenik sa značajnim primjerima fortifikacijske arhitekture. Područje današnjeg grada bilo je naseljeno već u 6. stoljeću pod nazivom Ragusium, a dolaskom Hrvata u 7. stoljeću počelo se ekspanirati i razvijati. „Pojačani promet između istoka i zapada, za vrijeme i nakon križarskih ratova, potaknuli su u 12. i 13. stoljeću razvoj pomorsko-trgovačkih središta na Mediteranu i Jadranu, a među njima i Dubrovnika.“ (http://www.tzdubrovnik.hr/get/kratka_povijest_dubrovnika/1601/kratka_povijest_dubrovnika.html). Zahvaljujući oslobođenju od mletačkog utjecaja, Dubrovnik se za razliku od drugih Jadranskih gradova mogao uspješno razvijati te ubrzo postaje najznačajnije pomorsko-trgovačko središte Jadrana, kao i središte svih umjetnosti i humanizma. U 16. stoljeću dubrovačka trgovačka mornarica je toliko napredovala da dostiže svjetsku razinu s 200 brodova. Međutim, ubrzo dolazi do prirodne katastrofe, jakog potresa 1667. godine čime je područje dovedeno u borbu za opstanak i oporavak. Također, za vrijeme Domovinskog rata 1991. godine, grad je bio brutalno napadnut i okupiran od strane Srba i Crnogoraca. Nakon toga slijedi ponovni oporavak i obnova. U razdoblju od 1991. do 1998. grad je bio uvršten na UNESCO-ov Popis ugrožene baštine svijeta.

Stari grad Dubrovnik okružuju zidine i kule iz razdoblja kasnog srednjeg vijeka, duge 1940 metara. „Najstarija kula je kula Lovrjenac iz 12. stoljeća. Kulu Minčetu, koja dominira među ostalima, gradili su u 15. stoljeću Michelozzo di Bartolomeo i Juraj Dalmatinac, dok je kula Revelin iz 16. stoljeća.“ (Villogorac-Brčić, 2010: 15).

Slika 7. Stari Grad Dubrovnik (<https://sites.google.com>)

Na kraju glavne ulice Straduna koja se proteže u smjeru istok-zapad i grad dijeli na 2 dijela nalaze se palača Sponza iz 16. stoljeća i palača Knežev dvor iz 15. stoljeća. Na zapadu su Vrata od Pila koja služe kao prvi ulaz u grad, a na istoku se nalaze Vrata od Ploča koja predstavljaju drugi ulaz u grad. Franjevački samostan, koji je smješten na zapadnom ulazu, sagrađen je u 15. stoljeću, a u crkvi se nalazi grob hrvatskog književnika Ivana Gundulića. Katedrala koja je obnovljena nakon potresa sadrži renesansne i barokne karakteristike. Crkva Svetog Vlaha romanička je crkva koju je zahvatio požar, stoga ju je 1715. godine obnovio Marino Gropelli u baroknom stilu. U crkvi je kip svetog Vlaha, izgrađen u 15. stoljeću. Sveti Vlaho, zaštitnik Dubrovnika, drži model grada i predstavlja jedinstveni dokument o izgledu grada prije potresa 1667. godine.

Manifestacije koje se u Dubrovniku održavaju tijekom srpnja i kolovoza su ljetni festival glazbe, plesa, teatra i folklora.

5. NEMATERIJALNA BAŠTINA NA LISTI SVJETSKE BAŠTINE

Na UNESCO-ovoj Reprezentativnoj listi svjetske kulturne nematerijalne baštine čovječanstva nalazi se 17 fenomena iz Republike Hrvatske. To su: godišnji proljetni ophod Kraljice ili Ljelje iz Gorjana, Bećarac, izrada drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja, čipkarstvo u Hrvatskoj, medičarski obrt, Međimurska popevka, dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja, ekomuzej Batana iz Rovinja, Zvončari s područja Kastavštine, umijeće suhozidne gradnje, procesija Za križen na Hvaru, Festa Svetog Vlaha, Sinjska alka, nijemo kolo, klapsko pjevanje, mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu i ojkanje.

5.1. PODRUČJE ISTOČNE HRVATSKE

Na području istočne Hrvatske, koje obuhvaća regije Slavoniju, Baranju i zapadni dio Srijema, nalaze se dva nematerijalna dobra koja su uvrštena na Reprezentativnu listu svjetske kulturne nematerijalne baštine čovječanstva: Godišnji proljetni ophod Kraljice ili Ljelje iz Gorjana i Bećarac.

5.1.1. *Godišnji proljetni ophod Kraljice ili Ljelje iz Gorjana*

Kraljice ili Ljelje predstavljaju djevojke koje na blagdan Duhova u povorci prolaze selom Gorjani blizu Đakova te izvode različite plesove i pjesme. U tom proljetnom ophodu sudjeluju kraljice i kraljevi. Kraljice sa sobom nose sablje koje su dio ritualnog plesa kojeg izvode uz pratnju tamburaša ili pjevanjem bećarca. Obučene su u šarene narodne nošnje. Djevojke koje nose bijele vijence na glavi nazivaju kraljicama, a one koje nose šešire ukrašene cvjetovima nazivaju kraljičarima. „One iz šireg repertoara kraljičkih tekstova odabiru pjesme primjerene obitelji koju posjećuju; najčešće pjevaju djevojci, mladiću ili mladoj nevjesti.“ (Maljković i Opačić, 2017: 208). Kraljevi nose nošnju, šešire ukrašene cvijećem i sablje kojima izvode ples, dok za to vrijeme kraljice pjevaju osvrćući se na kraljeve.

Ova dugogodišnja tradicija uspjela se očuvati u Gorjanima, a nekad je bila rasprostranjena po cijeloj Slavoniji, Baranji i Srijemu. Na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva Ljelje su uvrštene 2009. godine.

5.1.2. Bećarac

Bećarac je naziv za vokalni tj. vokalno-instrumentalni napjev koji se izvodi na područjima Slavonije, Baranje i Srijema. Sam pojam dolazi od riječi bećar koja označuje „mladog neženju, momka, samca, veseljaka koji je sklon piću, jelu, veselju i ženama.“ (<http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>). Upravo su zbog toga muškarci najčešći izvođači bećaraca. Tekst bećarca obično je alegorijski, šaljivog je i veselog karaktera, s temama poput ljepote, društvenih vrijednosti, sposobnosti, ljubavi, vlastitih vrlina, prošlosti i sadašnjosti, ali i izrugivanja neistomišljenika i protivnika. Tematika ovisi o prigodi i o izvođačima, a izvodi se na svadbama, proslavama, priredbama i drugim veselim prigodama. Mnogo je zapisanih tekstova bećarca sačuvano iz 20. i 21. stoljeća. U pjevanju se izmjenjuju pjevači solisti uz pratnju pjevačke skupine i pučkih glazbala, nekoć gajda, a danas tambura te vodeći pjevači često kombiniraju izvođenje već poznatih stihova ili kreiranja adekvatnih, novih stihova, prilagođenih konkretnoj situaciji. „Cijene se pjevači koji imaju dobru dikciju i jak glas, koji dobro poznaju repertoar starih i novih deseteračkih dvostihova te koji su dosjetljivi, spretni i brzi u oblikovanju novih dvostihova.“ (<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7153>).

„Budući da je omiljen i duboko usađen u kulturu istočne Hrvatske, bećarac se na novije naraštaje i danas prenosi pretežno na tradicionalan način, u sklopu spontanog procesa enkulturacije.“ (Maljković i Opačić, 2017: 200). Uključivanje bećarca na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva zbilo se 2011. godine, a u nacionalni registar kulturne baštine 2007. godine.

Slika 8. Izvođenje bećarca (<https://www.dnevnik.ba>)

5.2. PODRUČJE SREDIŠNJE HRVATSKE

Područje središnje Hrvatske uključuje rubne dijelove Panonske zavale i peripanonska područja Hrvatskog zagorja, Međimurja, Banovine i Pokuplja. Na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva s područja središnje Hrvatske uvršteni su sljedeći fenomeni: umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja, medicarski obrt, međimurska popevka te lepoglavska čipka. S obzirom na to da je fenomen koji je upisan na Popis čipkarstvo u Hrvatskoj, u tom će se potpoglavlju obraditi lepoglavska, paška i hvarska čipka.

5.2.1. Izrada drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja

Umijeće izrade drvenih tradicijskih igračaka s područja Hrvatskog zagorja na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva upisano je 2009. godine te se nalaze u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Ova tradicija proizvodnje igračaka započela je u 19. stoljeću u Krapinsko-zagorskoj županiji, te se u nekim selima, primjerice Laz Stubički, Laz Bistrički, Marija Bistrica ili Stubica održala do današnjega dana bez promjene izričaja. Drvene igračke gotovo identične onima rađenima u 19. stoljeću izrađuju se i danas. Prije su se igračke organizirano izrađivale na tri lokaliteta: u Hrvatskom zagorju, prigorskom selu Vidovec te selu Zelovu u Dalmaciji. Međutim, proizvodnja igračaka je napredovala i opstala samo u Hrvatskome zagorju. „Njihove su igračke postale prepoznatljive u čitavoj zemlji, ali i šire, prodavale su se u mnogim dijelovima svijeta pedesetih godina 20. stoljeća, čemu je pridonijela organizirana izrada i prodaja. Na taj su način postale nezaobilazan element narodne kulture Hrvatske.“ (Maljković i Opačić, 2017: 239). Igračke nikad nisu potpuno iste jer je svaka ručni rad. Materijal za izradu uključuje vrbu, javor, lipu i bukvu, koji se suše i tešu, a potom se posebnom opremom režu i formiraju.

Drvene tradicijske igračke obično ručno izrađuju muškarci, a oslikavaju žene, najčešće veselom crvenom, žutom ili plavom bojom, te cvjetnim, geometrijskim i drugim ornamentima. „Danas se izrađuje pedesetak vrsta igračaka, od raznovrsnih svirala, tamburica, igračaka u obliku životinja, pa sve do uporabnih predmeta.“ (<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5234>). Značajnu ulogu u očuvanju igračaka imaju muzeji. U njima se održavaju razne izložbe i edukacijske radionice, npr. etnografski muzej u Zagrebu te muzej Staro selo u Kumrovcu.

Slika 9. Drvene tradicijske igračke s područja Hrvatskog zagorja (<https://www.min-kulture.hr>)

5.2.2. Čipkarstvo u Hrvatskoj

Čipka je samostalan ručni rad koja se šiva iglom ili prepliće pomoću batića. Izrađuje se od lanenih, pamučnih, svilenih, zlatnih, srebrnih i agavinih niti. “Među čipkaste tvorbe ubrajaju se još mrežaste, pletene, kukičane i strojno izrađene čipke, no prema vremenu i načinu nastanka te umjetničkoj kvaliteti izrade, svakako se izdvajaju ove vrste: čipka na batiće i čipka na iglu.“ (Maljković i Opačić, 2017: 228).

Čipkarstvo potječe iz renesanse, iz doba kada se odjeća izrađuje od bijele platnene tkanine. Prva čipka nastala je u Europi; u Veneciji nastaje čipka na iglu, a čipka na batiće u zapadnoj Europi. Glavna razlika između čipkarstva u Hrvatskoj i čipkarstva u drugim Europskim zemljama su njezini kreatori. U Hrvatskoj su čipku izrađivale seoske žene iz malih ruralnih sredina, koje su tu čipku izrađivale za prodaju ili kao dio narodne odjeće, dok su u Europskim zemljama čipku izrađivale žene iz crkvenih redova, plemkinje i građanke. Način izrade se prenosio s koljena na koljeno. No, s vremenom proizvodnja čipke stagnira ili čak prestaje jer više nije bilo potrebe za domaćim tekstilnim proizvodima.

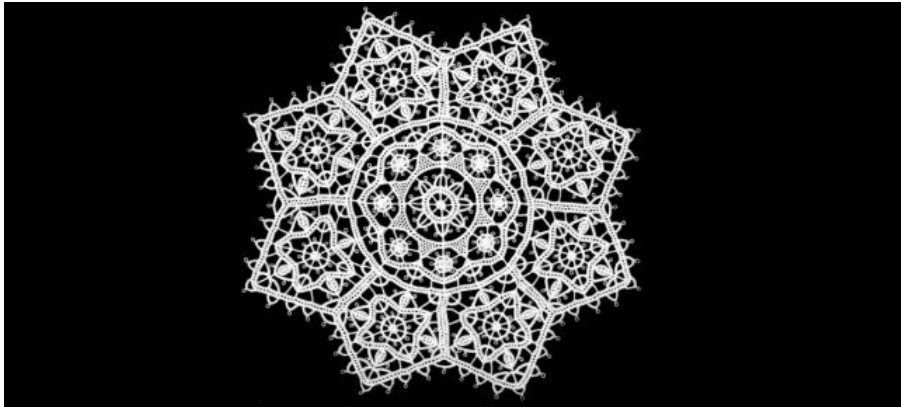
Danas se proizvodnja odvija u tri destinacije Lijepe naše; u Pagu, na Hvaru i u Lepoglavi.

Paška čipka je čipka na iglu. „Raznolikost likovne slike ukrasa na košuljama izrađenih paškim tegom postignuta je međusobnom kombinacijom tek nekoliko standardnih, strogo geometrijskih motiva (manji šuplji ili ispunjen kružić, manji ili veći krug, polukrug, trokutić, romb, pravokutno ili trokutasti listić, cik-cak pruga te četverolisna rozeta, uz obvezna male rubne kružice). Za izradu paške čipke potreban je manji polukružni jastuk, iscertan polupredložak, igla s bijelim koncem i mirne, čiste ruke.“ (Maljković i Opačić, 2017: 234). Paška čipka se nalazi na crkvenom ruhu, izrađuju se stolnjaci, tabletići, rupčići, ukrasi za dijelove odjeće koje koriste građani.

Lepoglavska čipka je čipka na batiće koja se izrađuje pomoću valjkastog jastuka smještenog u pletenoj košarici i malih drvenih batića s namotanim nitima konca. Batići moraju biti parnog broja, koji se na određeni način isprepliću stvarajući tako uže ili šire trake koje se pribadačama pričvršćuju uz konture iscertanog motiva predloška. Davne 1400. godine u Lepoglavu su je donijeli pavlinski svećenici. Kasnije izrada čipke postaje stalan izvor dodatnih prihoda, bilo da su žene na sajmovima prodavale čipkaste trake za folklorno ruho ili su proizvodnju organizirale škole kroz tečajeve, radionice i slično. U prvoj polovici 20. stoljeća u Lepoglavi djeluje Banovinska čipkarska škola, i za građanski sloj izrađuju se tabletići, modni detalji i čipka u metraži. „Prepoznatljivi su vegetacijski motivi – *rože, makove rože, tulipan, jaglac, ružin ili hrastov list, žir i grozdek*, uz zoomorfne motive – leptir i ptica, ili vitičaste – *kiflek, zafračak*, i sl.“ (Maljković i Opačić, 2017: 237).

Hvarska čipka je čipka od agave – sunčana čipka. Izrada je vezana samo za samostan sestara benediktinki u gradu Hvaru. Izrada čipke najmlađa je tradicija čipkarstva u Hrvatskoj koja se javlja u benediktinskom samostanu u Hvaru, tek od polovice 19. stoljeća. U to doba se u Hvaru prerađivala agava za izradu vlakana za konope i mreže, pa vrlo vjerojatno i za čipku. U privatnim školama u gradu, ali i u školi u sklopu samostana postoji poduka o ručnom radu. Niti se s posebnim postupkom obrade dobivaju iz sredine svježih listova agave, koji se ubiru u određeno doba godine. Čipka od agave izrađuje se bez predloška te je svaki primjerak unikatan, a njezina namjena je isključivo ukrasna. Prema tehnici rada, razlikujemo čipku zvanu *tenerifa, tenerifa s mrežkanjem*, i vezenje na mreži. Tehnika rada je igla za šivanje, igla za pletenje mreže te se nit prebacuje preko okruglog štapića i dobiju se redovi malih dugoljastih okanaca.

Čipkarstvo u Hrvatskoj upisano je na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva 2009. godine.

Slika 10. Paška čipka (<http://www.sajmovi.eu>)

5.2.3. Medičarski obrt

Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske ima višestoljetnu tradiciju. Med se upotrebljava kao važan sastojak svih proizvoda od tijesta, a najvažniji proizvod su licitari, medenjaci, krunice i bomboni, ali i napitci od meda (medica i gvirc). Tradicionalni je medičarski obrt povezan i s izradom svijeća i zavjetnih voštanih darova. Danas u sjevernoj Hrvatskoj djeluje 30-ak medičara najviše u Mariji Bistrici iz razloga jer je u toj regiji najveće hodočasničko mjesto u Hrvatskoj. Medičarski je obrt obiteljska tradicija, uči se i nasljeđuje u obitelji, ali se može izučiti kod majstora te nakon stečenog iskustva moguće je otvoriti samostalnu radionicu. Postupak izrade licitara zahtjeva brzinu, preciznost i maštovitost majstora, a njihovi osnovni sastojci su: med, šećer, voda, salakalij (licitarski kvasac), brašno i jaja. „Nakon dugotrajnog postupka oblikovanja, pečenja, sušenja osnovne boje koja se nanosi na licitar slijedi najzahtjevniji postupak, a to je ukrašavanje proizvoda. Motivi su raznoliki: lutke, konjići, konjanici te manji licitari kojima se ukrašavaju božićna drvca (srca, trešnje, lutke, cipele, gljive, torbice i dr.)“ (Maljković i Opačić, 2017: 204). oslikavaju ih najčešće crvenom jestivom bojom, a često se uz njih lijepe sličice, ljubavne poruke u stihu ili mala ogledalca. Najpoznatije je licitarsko srce. Budući da je srce znak ljubavi, poštovanja, pažnje, njime se najčešće daruju zaljubljeni. Prigodi za prodaju tih proizvoda su proštenja vezana za crkvene blagdane i sajmovi.

Na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu svjetske nematerijalne baštine čovječanstva ovaj fenomen upisan je 2010. godine.

Slika 11. Medičarski obrt (<https://www.zhrmku.org>)

5.2.4. Međimurska popevka

Međimurska popevka na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne svjetske baštine čovječanstva upisana je 2018. godine. Popevke su zaštitni znak Međimurja, a pjevaju ih Međimurci, poznati kao odlični pjevači. Radi se o tradicionalnom napjevu Međimurja i gornje Podravine, koje se nalaze u sjeverozapadnoj Hrvatskoj te je prepoznatljiv glazbeni znak hrvatskog identiteta tog predjela. To su jednoglasni napjevi u izvedbi soliste ili skupine pjevača. Pjevaju na melodiju – *vižu*, tako oblikujući pjesmu – *pesem*, a ritmičke strukture napjeva se izvode s velikom senzibilnošću. U popevkama su prisutni mađarski utjecaji, a katkad je riječ o prepjevima popularnih mađarskih pjesama. „Njihovoj specifičnosti pridonose i tonski načini na kojima su sazdana – *starocrkveni modusi*, osobito *dorski* i *eolski*, s elementima *pentatonike*, koji sviraju smiren i sjetan ugođaj tih napjeva.“ (Vitez i dr. 2016: 305).

5.3. SJEVERNO HRVATSKO PRIMORJE

Sjeverno Hrvatsko primorje regija je Hrvatske koja uključuje Istarski poluotok te usko i izduženo podvelebitsko i kvarnersko primorje i otoke. Ta regija sadrži 4 fenomena upisana na UNESCO-ov popis svjetske nematerijalne kulturne baštine: dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja, godišnji pokladni ophod Zvončari s područja Kastavštine, Projekt Ekomuzej „Batana“ iz Rovinja, te umijeće suhozidne gradnje.

5.3.1. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja

Ovaj fenomen je uvršten na Reprezentativni popis svjetske nematerijalne baštine čovječanstva 2009. godine. „Pojam tijesnih intervala ili istarske ljestvice, spojem s pojmom dvoglasja, stila ili tradicije alternativne su sastavnice naziva za stariji sloj tradicijske glazbe Istre i Hrvatskog primorja.“ (Maljković i Opačić, 2017: 246). Riječ je o dvoglasju, o nizovima od četiri do šest tonova. To je stil folklorne glazbe za koji su karakteristični ne tempirani tonski odnosi te osobita boja tona koja se postiže snažnim pjevanjem djelomice kroz nos (Vilgorac-Brčić, 2010: 82). Ivan Matetić Ronjgov pokušao je objasniti taj tonski sustav uvodeći 1920-ih godina pojam istarske ljestvice. Razlikuje njezina četiri osnovna tipa, te ju interpretira kao „odstupanja“ od standardnih tonskih rodova. Specifičnost dvoglasja su 4 osnovna podstila: *kanat*, *tarankanje*, *bugarenje* i *diskatno dvoglasje*. Neki se javljaju na cijelom području Istre i Hrvatskog primorja, a neki samo na užim područjima. *Kanat* uključuje pjevanje u paru na *tanko* i *debelo* (tj. tankim i debelim, odnosno višim i nižim, falsetnim i normalnim glasom). U novije doba sve je češće pjevanje na *debelo* (u približnim tercama). Također se danas umjesto u paru sve češće *kanta* u manjim skupinama. U *bugarenju* intervali su odnosi još više tijesni nego u *kantu* i izvodi se prodorno i otegnuto. Ono je prije bilo rasprostranjeno po cijeloj Ćićariji, u dijelu Slovenije, otoku Cresu i Vinodolu, a danas ga njeguje samo nekoliko pjevačkih družina s Ćićarije. *Tarankanje* karakterizira pjevanje slogova bez značenja („nina-nena“, „ta-na-na“, „ta-na-ne-na“, „taj-na-na-naj“ i sl.). Izvodi se u čvrstom brzom ritmu. Izvođenjem *tarankanja* se oponaša svirka sopela, a danas se često *taranka* uz instrumentalnu pratnju, obično mih. Nastalo je kao nadomjestak za odsutne svirače.

Tipična glazbala tradicije tijesnih intervala su *sopela*, *mih*, *pive*, *šurle*, *vidalice*, i *cindra*. *Cindra* je tamburica s dvije ugođene žice, a javlja se na području Ćićarije. *Vidalice* su jedan od

naziva za dvocijevnu sviraljku, tipa flaute. Mih i pive su glazbala s klarinetskom sviraljkom i mijehom za upuhivanje zraka, a služe kao pratnja plesu. Pive se sviraju samo u Galižani. Najpoznatije glazbalo Istre i Hrvatskog primorja je *sopela* (u Istri i na Krku *sopila*, te roženica u nekim dijelovima Istre). Radi se o glazbalu tipa oboe koje se svira u paru i kao pratnja plesu.

5.3.2. Godišnji pokladni ophod Zvončari s područja Kastavštine

Godišnji pokladni ophod Zvončari s područja Kastavštine na UNESCO-ov Reprezentativni popis svjetske nematerijalne baštine čovječanstva upisan je 2009. godine. „Na području Kastavštine svake se godine u vrijeme poklada skupi desetak grupa muškaraca koji tada obilaze sela po tradicijskim putovima.“ (Vilogorac-Brčić, 2010: 79). Ogrnuti su ovčjim kožama i nose zvona, stoga se i zovu zvončari.

Do danas se održao običaj koji sadrži mnoštvo obilježja koja svjedoče o nekadašnjoj magijskoj funkciji. Zvona su bila medij u komunikaciji s nadnaravnim, njima se stvara buka koju povezujemo s tjeranjem zlih sila. S tim su se silama sukobljavali odabrani, snažni muškarci, štiteći se s maskom na licu koja bi pretrpjela udar negativnih sila. Maska je imala funkciju plašenja i tjeranja zla. Sličnu su funkciju imala i pera na glavi kao i izvrnute ovčje kože te štapovi u rukama zvončara. Polazeći iz vlastitih mjesta, obilazili su susjedna i potom se vraćali u svoje mjesto čime su označavali granice područja koja su željeli zaštititi. Ponegdje skupljaju smeće na hrpu te ga potom zapale, čime ukazuju na pročišćavajuću ulogu vatre. U njihovom ponašanju prepoznaje se nekadašnja imitativna magija kojom se prizivala plodnost polja, ljudi i stoke.

Slične maske sa zvonima mogu se pronaći na širokom području Europe. Vjeruje se da ti ritualni ophodi potječu iz Rimskog Carstva. Današnji zvončari više ne smatraju da tjeraju zle sile, već se u pokladno vrijeme u Kastavštini primarnim smatra druženje i vrijeme uzajamnih posjeta, plesova i zabava. Postoje tri tipa zvončara: zvončari s jednim velikim zvonom i zoomorfnom maskom na glavi, zvončari s cvjetnim oglavljjima i tri zvona, te zvončari s oglavljjima papirnatih šarenih traka. Zvončarsku povorku predvodi *komandant*, a prate ga *jajari*, koji sakupljaju jaja i darove, te uobičajene maske: medvjed s dva čuvara, vrag i dva lika koja nose lutku Pusta.

Slika 12. Zvončari s područja Kastavštine (<https://www.tz-viskovo.hr>)

5.3.3. Projekt Ekomuzej „Batana“ iz Rovinja

Projekt Ekomuzej „Batana“ iz Rovinja jedini je projekt iz Hrvatske upisan 2016. godine na UNESCO-ov Registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta. Dosad je samo 12 takvih praksi iz cijelog svijeta upisano na UNESCO-ov Registar (<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=17094>). Radi se o projektu koji predstavlja jedinstveni pristup očuvanja ukupne materijalne i nematerijalne baštine grada Rovinja. Pokrenut je inicijativom lokalnog stanovništva i projekata održivog razvoja na kojima su radili razni profesionalci u suradnji s lokalnom zajednicom.

Ekomuzej Batana, koji je ime dobio po batani – tradicijskom rovinjskom plovilu, djeluje kroz inovacije ekomuzeoloških principa, te potiče razvoj kulturnog turizma. „Provode se različite aktivnosti na zaštiti i očuvanju umijeća izrade ovog tradicijskog drvenog plovila, tradicijskih pjesama bitinada, lokalnog govora, izrade različitih tradicijskih uporabnih predmeta i drugih tradicijskih vrijednosti. Takav sveobuhvatni pristup projektu koji uključuje njegove nositelje, stručnjake i stručne institucije te državne i lokalne vlasti rezultirao je dugogodišnjim i kontinuiranim očuvanjem kulturne baštine Rovinja i kvalitetnom promidžbom rovinjske baštine u Hrvatskoj i inozemstvu.“ (<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=17094>).

5.3.4. Umijeće suhozidne gradnje

Umijeće suhozidne gradnje (gradnje „u suho“) na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne baštine čovječanstva upisano je 28. studenoga 2018. godine. Radi se o zajedničkoj nominaciji Hrvatske, Italije, Slovenije, Španjolske, Švicarske, Cipra, Francuske i Grčke.

Umijeće suhozidne gradnje obuhvaća slaganje kamenja jednog na druge bez upotrebe vezivnog materijala, osim ponekad suhe zemlje. Stabilnost strukture osigurava pažljiv izbor i slaganje kamena. Ovo se umijeće gradnje koristi na jadransko-dinarskom području od prapovijesti do današnjeg dana. Kamene konstrukcije obično se grade na seoskim područjima – unutar i izvan naseljenih prostora, a može ih se pronaći i u urbanim područjima. „Vitalna uloga suhozida je i u sprječavanju klizišta, poplava i lavina, te u borbi protiv erozije i pustinjaka zemlje, u povećanju biološke raznolikosti i u stvaranju odgovarajućih mikroklimatskih uvjeta za poljoprivredu.“ (<https://www.otoci.eu/unesco-umijece-suhozidne-gradnje-zasticena-je-nematerijalna-kulturna-bastina-covjecanstva/>). Suhozid je nezamjenjiva tehnika za izradu putova, prepreka i zaklona, a posebno za prilagodbu kamenitih terena u poljodjelstvu. Najveći dio gradnje odvija se tijekom ograđivanja, oslobađanja zemlje od kamena, izvedbe terasa i gradnje kamenih zaklona koji služe kao privremeno boravište.

Slika 13. Suhozid (<https://hr.wikipedia.org>)

5.4. JUŽNO HRVATSKO PRIMORJE

Regija južnog hrvatskog primorja područje je Dalmacije unutar kojeg se razlikuju tri paralelna pojasa: otoci, obala i zaleđe. U ovoj regiji nalaze se 7 fenomena upisanih na UNESCO-ov Reprezentativni popis svjetske nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, a to su: procesija Za križen na Hvaru, Festa Svetog Vlaha, sinjska alka, nijemo kolo, klapsko pjevanje, mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu, te ožkanje.

5.4.1. Festa svetog Vlaha

Festa svetog Vlaha na Reprezentativan popis svjetske kulturne nematerijalne baštine uvrštena je 2009. godine. Riječ je o tradiciji štovanja dubrovačkog zaštitnika, svetog Vlaha. „Brojni su primjeri štovanja nebeskih gradskih zaštitnika, no rijetko se koji milenijском civilizacijskom i kulturološkom dimenzijom može mjeriti s Dubrovnikom. Sveti Vlaho ne samo da je svetac koji ikonografski, u likovnim prikazima drži Grad obično na svojoj lijevoj, nego i simbolički lebdi nad njim, uključen u život ljudi u Dubrovniku, koji mu iskazuju odanost i ljubav, harnost i pripadnost.“ (Maljković i Opačić, 2017: 253).

Vlaho je živio u 3. stoljeću. Bio je liječnik i biskup u Kapadociji. Kao kršćanin umro je mučeničkom smrću, vjerojatno 316. godine. Grad Dubrovnik prvi je počeo štovati ovog sveca, te ga 971. uzima za zaštitnika. Štuje se diljem Europe, ali i ostatku svijeta: Americi, Japanu, Kubi i drugdje. Prema legendi, sveti Vlaho se ukazao svećeniku Stojku iz crkve Svetog Stjepana, i upozorio ga na nadolazeću opasnost Mlečana koji u planu imaju okupirati Dubrovnik, te je on poslan s neba da zaštiti Dubrovnik, kako je i bilo.

Svake se veljače održava svečano molitven trodnevlje koje počinje 30. siječnja u crkvi Svetog Vlaha. Festa pod nazivom Vlasići se otvara na Svijećnicu 2.2. o čemu svjedoče najstariji povijesni opisi iz 15. stoljeća. Danas se uz zvonjavu svih gradskih zvona podiže na Orlandov stup zastava s likom svetog Vlaha, izgovara se pohvalnica Laus, u čast svecu, a djevojke u narodnim nošnjama prinose darove zemlje. Uz zvuke svečeve himne, let bijelih golubica označuje početak Feste. Narod hrli u svečev hram na tradicionalno grličanje, proseći od Liječnika i mučenika oslobođenje od grlobolje, na spomen čudesnog izlječenja bolesti grla koje je svetac za života učinio kada je ozdravio dijete kojemu je u grlu zapela riblja kost. U ophodu gradom nose se svetačke moći u relikvijarima koji su obloženi srebrom, zlatom i dragim kamenjem. To su moći, čestice tijela svetog Vlaha i mučenika iz prvih stoljeća kršćanstva. Bijeli barjak predvodi procesiju uz koju koračaju *festanjuli* - svetkovnici.

5.4.2. Procesija Za križen na Hvaru

Procesija Za križen na Hvaru na UNESCO-ov Reprezentativan popis nematerijalne baštine čovječanstva upisana je 2009. godine. Ova se procesija na Hvaru svake godine pred Uskrs odvija već 5 stoljeća. „Do u naše vrijeme održali su se ophodi u spomen Isusove muke i uskrsnuća. Poznata su tri oblika ophoda: *procesija Za križen* u noći Velikog četvrtka, teoforične procesije (ophodi s presvetim sakramentom) u Veliki petak i procesije po Božjim grobovima u Velikom tjednu.“ (Maljković i Opačić, 2017: 259).

Glavno obilježje procesije Za križen je ophodni pučki i pasionski karakter. Procesija u noći s Velikog četvrtka na Veliki petak povezuje Jelsu, Pitve, Vrisnik, Svirče, Vrbanj i Vrbosku. Nakon obreda na Veliki četvrtak procesije svih mjesta počinju u isto vrijeme te su predvođene križonošama. Kreću se u smjeru kazaljke na satu, posjećuju crkve i Božje grobove susjednih mjesta. Procesije završavaju u zoru Velikog petka povratkom u svoje župne crkve nakon dvadesetak kilometara hoda. Procesiju organiziraju sami vjernici, tj. bratovštine.

Velika je čast biti križonoša. Njegova je kuća tijekom cijele godine označena križem koji je u noći Velikog četvrtka osvijetljen. Križonoša križ nosi kao vlastiti ili obiteljski zavjet, molbu ili zahvalu, ili kao izraz vjere. U prošlosti su se križonoše birale izvlačenjem imena, a danas se određuju unaprijed. Značajno je da hoda bos, ne sjeda nigdje, a tijekom zaustavljanja u crkvama on stoji ili kleči. Povorka koja slijedi križonošu je njegova najbliža rodbina u civilnoj odjeći, a ostali su odjeveni u bratimske tunike. Slijede najbliži prijatelji koji nose dva svijećnjaka, potom 6-12 nosača velikih svijeća te osam i više nosača fenjera. Pratnju čine *kantaduri*, pjevači *Gospina plača*, dvojica glavnih pjevača i trojica odgovarača. Procesije se po noći ne sreću jer se susret procesija u narodu smatra znakom velike nesreće. Prozori na kućama uz koje procesija prolazi su osvijetljeni, a prije su i putovi bili osvijetljeni kuglama od spužvi natopljenih petrolejom ili uljem i prazne kućice puževa upotrebljavale su se kao male uljanice, pa se od takvih svjećica na pojedinim mjestima oblikovao gorući križ.

Glavni sadržaj procesije jest pjevanje *Gospina plača*, teksta iz 15. stoljeća, kojega u formi glazbenog dijaloga, pjevaju izabrani pjevači, *kantaduri* (Villogorac-Brčić, 2010: 78). Sadržaj odgovara izvješću četiriju evanđelja o Isusovoj mucu. Cijeli tekst *Plača* ima oko 1000 stihova. U noći Velikog četvrtka odzvanja zaziv „Zdrov, zdrow i dobrostiv Isuse!“

5.4.3. Sinjska alka

Sinjska alka je na Listi svjetske baštine UNESCO-a je od 2010. godine. „Alka je viteško natjecanje u kojem alkari na konjima u punom galopu dugačkim kopljima gađaju željeznu alku obješenu o konop preko trkališta. Alka ima dva koncentrična prstena spojena s tri prečke: pogodak u srednji kolut nosi 3 punta (boda), u gornji pregradak dva, a u dva pregratka sa strane po jedan. Pogodak *u sridu* oglašava se glazbom i *mačkulama*, topovskim salvama s Kamička. Pobjednik je onaj tko skupi najviše punata iz tri trke.“ (Maljković i Opačić, 2017: 271). Pobjednik dobiva simboličnu nagradu i novac kojim časti sve sudionike natjecanja. Alkari mogu biti isključivo neporočni stanovnici Sinja i Cetinske krajine. Dojmljiva je svečana povorka u kojoj sudjeluju alkarski vojvoda s pobočnicima, harambaša i četa alkarskih momaka, buzdovandžija, vodiči konja Edeka, barjaktar s pobočnicima, te na kraju alkarski alajčauš (koji i sam „trči trku“). Povorku prate i glazbari – svi odjeveni u autentične raskošne viteške odore.

Sinjska je alka organizirana je u slavu Gospe, koja je prema legendi spasila grad i u spomen na pobjedu 700 sinjskih vitezova nad brojnijom osmanskom vojskom koja je sa 60 000 vojnika opsjedala Sinj 1715. godine (Maljković i Opačić, 2017: 271).

Alka je utemeljena na europskim i orijentalnim viteškim tradicijama. Alkari dosljedno provode strogi viteški pravilnik koji osigurava autentičnost svih elemenata alke. Alkaru je zabranjeno razgovarati, smijati se te činiti najmanje kretnje koje se ne slažu s ozbiljnošću svojstvene vitezau.

Sinjska alka održava se od 1717. godine te je samo jedanput bila odgođena na više mjeseci zbog kolere (1855. godine), a tijekom Drugog svjetskog rata nije se održavala (osim 1944. godine). Dan održavanja alke nakon Drugog svjetskog rata je prva nedjelja u kolovozu.

Slika 14. Sinjska alka (<http://www.visitsinj.com>)

5.4.4. Nijemo kolo

Ovaj fenomen je na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine upisano 2011. godine. Nijemo kolo, najčešće poznato kao *mutavo*, *gluho* ili *šuplje kolo*, *po naški*, *po starinski i staračko*, *na šudarić*, je kolo bez glazbene pratnje. Izvodi se u Dalmatinskoj zagori. Nazivamo ga prema mjestu odakle jest, npr. vrličko kolo, poljičko, gacko, sinjsko i sl.

„U nijemom kolu Dalmatinske zagore specifična je praksa plesanje, poskakivanje, *igranje*, u parovima slobodno po plesnom prostoru te po zamišljenoj kružnici. Tek ponekad, parovi se hvataju u zajedničko, manje ili veće kolo koje se zatim ponovo otvara u parove.“ (Maljković i Opačić, 2017: 265). U tom kolu svaki plesač izvodi svoj korak, poskakuje, vodi partnerice, po jednu, dvije ili više njih (koje se tada drže za *šudarić* - rupčić) snažno poskakujući s jedne noge na drugu, povlači istodobno partnerice, isprobava javno njihovu vještinu, spontano, naizgled bez određenih pravila. Glazba može, a i ne mora postojati, a najčešće se izvodi uz diplice ili mijeh, instrument sličan gajdama. Nijemo kolo izvodi se na sajmovima, svadbama te na blagdane.

5.4.5. Mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu

Mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu mjesto na UNESCO-ovoj Listi nematerijalne svjetske baštine čovječanstva dobila je 2013. godine. Ova je vrsta prehrane uvjetovana ekološkim, klimatskim, kulturnim i povijesnim čimbenicima Mediterana i jedna je od značajki identiteta ljudi koji žive na tom prostoru. Tekovina je raznih utjecaja i kultura koji se tradicijski prenose s generacije na generaciju. Isto tako, jedinstvena je zbog oblikovanja kulturnog identiteta svojstvenog za hrvatski dio Jadrana, a to se najviše očituje u običajima i obredima te jeziku i govoru (u nazivlju) (<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=9706>).

Mediteranska prehrana bitna je komponenta mnogih događanja i svečanosti, te je značajan dio turističke ponude. Može se razlikovati među pojedinim mjestima i društvenim slojevima. Dijeli se na ribarsku (osim u dijelu zaleđa) i težačku ili na kombinaciju ribarske i težačke, što je često na otocima (<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=9706>). Mediteranska je prehrana usko povezana s prirodnim izvorima hrane, a njena je baza poljoprivreda i ribarstvo.

5.4.6. Klapsko pjevanje

Klapsko pjevanje na UNESCO-ov Reprezentativni popis svjetske nematerijalne kulturne baštine čovječanstva uvršteno je 5. prosinca 2012. godine. Prepoznatljiv stil pjevanja nastaje u vrijeme razvitka dalmatinskih gradova i *mista* pod utjecajem organizirane glazbene djelatnosti preporodnog razdoblja. Klapsko se pjevane postepeno širilo u zaleđe i na otoke, pa tako u 20. stoljeću postaje prevladavajući glazbeni izraz diljem Dalmacije (Vitez i dr. 2016: 316). To je višeglasno tradicijsko urbano pjevanje, pretežito *a cappella*.

Klape označavaju družbu ili skupinu. Klape su bile isključivo muška tradicija. Pjevali su ih ribari i težaci, kao i trgovci i obrtnici, najčešće u konobama, kao i po uskim kaletama. Pjevali su ih i za druge, osobito za voljene kojima bi pjevali serenade ili podoknice, sve dok ukućani ne bi otvorili vrata i prozore te ih počastili jelom i pićem.

Najčešća forma klapskog višeglasja je troglasje ili četveroglasje. Melodiju napjeva prati drugi glas, uvijek u terci. Treći glas bariton ima zadaću popuniti akord, dok bas jasno označuje harmonijske funkcije. „Tekstovi klapskih pjesama uglavnom su ljubavni – od naglašenog poetskog preko vedrog optimističnog i šaljivog, pa čak do neprirodnog i pretjeranog sentimentalizma.“ (Maljković i Opačić, 2017: 279). Danas su teme klapskih pjesama raznolike. Razlikuju se tri vrste klape: *tradicijska* (pučka), *festivalska* i *moderna klapa*. Tradicijsku klapu karakterizira *a cappella* vokalna izvedba, glazbala (mandoline i gitare), ali i elektroničke instrumente – upotrebljavaju moderne klape, koje se danas sve više bave pjevanjem kao profesionalnom djelatnošću.

„Omiš je *meka* klapskog pjevanja, pobjeda na njegovim pozornicama godinama se prepričava, ondje nastaju legende. Klapa je krug, a središte mu je u Omišu.“ (Maljković i Opačić, 2017: 281). Dalmacija je kolijevka te vrste glazbe, no Zagreb i Rijeka postupno postaju značajna središta. Klape osnivaju u dijaspori hrvatski iseljenici.

Slika 15. Klapa Bunari (<https://www.crorec.net>)

5.4.7. Ojkanje

Ojkanje je naziv za najstariji sloj arhaičnih, tradicijskih načina pjevanja u dijelovima Hrvatske koji spadaju u dinarsko područje – dalmatinsko zaleđe, Ravne kotare, Bukovicu, podvelebitski kraj, Liku, Kordun, karlovačko područje, Pokuplje, Turopolje i Posavinu. „Riječ je o arhaičnom pjevanju za kojega je karakteristično potresanje glasom posebnim načinom pjevanja *iz grla*. Tu vrstu pjevanja, koju danas u većini krajeva nazivaju *starovinskim, starinskim* pjevanjem, izvodi pojedinac solo ili mnogo češće pojedinac uz pratnju drugoga glasa koji u trenutku potresanja leži na duljem pratećem tonu.“ (Maljković i Opačić, 2017: 222).

Solistička pjevanja – ojkanja, nazivaju se *putničko, samačko* ili *čobansko pjevanje*. Dvoglasno ojkanje nalazimo na većem području, a zadržalo se u različitim glazbenim žanrovima od kojih su neki i dominantna tradicijska pjevanja na svojim područjima. To se odnosi na *ojkalicu* (na području omeđenim rijekama Krkom i Cetinom). Na području Ravnih kotara i Bukovice te podvelebitskom području tradicijski vokalni stil u kojem je ojkanje dominantno jest *orzenje*. U Cetinskoj krajini takvo muško pjevanje naziva se *treskovicom*, a žensko *vojkavicom*.

Pjevanje karakterizira izvedba dvaju glasova (ili muških ili ženskih) i pjevanje na dah – pjevanje traje koliko i dah glavnog pjevača. Taj pjevač u pravilu otpjeva prvi stih sam, a u drugo ga stihu prati skupina pjevača ispjevanjem teksta ili samoglasnika (*muklo e* ili *zvonko o*).

Ne tako davno, ovaj je način pjevanja služio ljudima kao način svakodnevne komunikacije (dozivanje potresivanjem glasa) pri obavljanju raznih poslova ili tijekom putovanja konjskim karavanama, zabava...

„Važnost ovog pjevanja prepoznalo je Ministarstvo kulture, kojega je upisom u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske istaknulo kao nematerijalnu baštinu vrijednu javnog promoviranja i poticanja lokalne kreativnosti i različitosti, posebno zbog specifičnosti na području dinarskog areala. Sve ove radnje prethodile su nominaciji, a zatim i upisu 2010. godine u UNESCO-ovu listu nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita.“ (Maljković i Opačić, 2017: 227).

6. UPIS VARAŽDINA NA LISTU SVJETSKE BAŠTINE

Stari se grad Varaždin i njegova povijesna jezgra od 2005. godine nalaze na Tentativnoj listi UNESCO-a, stoga ima mogućnost upisa na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine. Varaždin ima potencijala za upis na Listu, jer sadrži značajnu spomeničku i umjetničku baštinu s dobro očuvanom i bogatom povijesnom jezgrom.

6.1. IDENTIFIKACIJA KULTURNOG DOBRA

U nastavku je analizirana identifikacija povijesne jezgre i Starog grada Varaždina, preuzeta iz dosjea kojim je kulturno dobro nominirano na Tentativnu listu.

Datum podnošenja: 1. veljače 2005.

Država članica: Hrvatska

Regija: Varaždinska županija

Ime kulturnog dobra: Varaždin – Povijesna jezgra i Stari grad (dvorac)

Kriteriji Odbora svjetske baštine prema kojima se predlaže upis: (ii)(iii)(iv)(v)

Kategorija: kultura

Podnijeli: Ministarstvo kulture, Odjel za zaštitu kulturne baštine

Koordinate: 46° 18' 36" N, 16° 19' 48" E, Sjeverozapadna Hrvatska, Varaždinska županija (<http://whc.unesco.org/en/tentativelists/162/>).

6.2. OPIS KULTURNOG DOBRA

Grad Varaždin nije samo jedan od najljepših i najstarijih, već i jedan od najosebnijih gradova u Hrvatskoj, s jasno izraženim identitetom. Varaždin je grad baroka, glazbe i cvijeća, poznat po nazivu Mali Beč. Sadrži značajnu spomeničku i umjetničku baštinu s veoma dobro očuvanom i bogatom urbanom cjelinom, koja se skladom ubraja među najljepše barokne cjeline jugoistočne Europe. To je grad u kojemu se nalaze brojne vile i palače iz razdoblja baroka, rokoka i secesije, te jedna od najstarijih gradskih vijećnica Europe (Maljković i Opačić, 2017: 312).

Područje grada bilo je naseljeno još u rimsko doba, a Varaždin se prvi put spominje

1181. godine. U srednjem vijeku postaje trgovačko središte jer se nalazio na križanju srednjovjekovnih važnih cesta. Godine 1767. kraljica Marija Terezija osniva prvu modernu hrvatsku vladu sa sjedištem u Varaždinu, koje je nakon velikog varaždinskog požara 1776. preseljeno u Zagreb. Tako je Varaždin od 1767. do 1776. bio glavni grad Hrvatske, i u njemu se grade mnoge palače i zgrade koje su očuvane do danas i daju mu obilježja baroknog grada.

„Najvažnija i najveličanstvenija povijesna građevina grada Varaždina, spomenik hrvatske graditeljske baštine nulte kategorije, je Stari grad.“ (Čehok, 2006: 82). Taj se burg prvi put spominje u 12. stoljeću. Tijekom povijesti promijenio je mnogo vlasnika, plemićkih obitelji, neki od značajnih su grofovi Celjski, Ivan Ungnad, Juraj Brandenburg i hrvatski ban Tom Erdody. Vlasništvo Varaždina postaje 1925. godine. Vlasnici su u posjed Starog grada dolazili kupnjom, poklonom ili naslijeđem. Tvrđava ima obilježja triju stilova: gotičkog, renesansnog, i baroknog. Grofovi Celjski su tvrđavu preuredili u gotičkom, a u 16. stoljeću je obnovljen u renesansnom stilu. Obitelj Erdody ju je krajem 17. stoljeća obnavlja u baroknom stilu.

Tvrđava Starog grada se nalazila u središtu plemićkog imanja. Kula u sredini je najstariji njen dio. Od 1446. dobiva utvrđenja – zemljane bedeme, grabišta i drvene palisade. „Unutrašnjost prizemlja glavne gotičke kule, urešena je lučno svedenim kamenim reljefima s motivima ribljeg mjehura i rozeta, najljepšim primjerima svjetovne gotičke plastike u sjevernoj Hrvatskoj.“ (Čehok, 2006: 85). Opasnost od Turaka u 16. stoljeću zahtijevala je urbanistički razvoj grada, pa je tvrđava pretvorena u renesansni „Wasserburg“, utvrdu – dvorac okružen visokim zemljanim nasipima s bastionima i zidovima, okružen pojasom vode. U kuli s

Slika 17. Stari grad Varaždin (<https://www.zhrmku.org>)

pomičnim mostom ili kuli stražarnici, sagrađenoj u 16. stoljeću u renesansnom stilu, bili su smješteni vojnici i kapetan straže tvrđave. Ta je kula ostatak obrambenog sustava utvrde te je očuvana do danas.

U renesansnom dvorcu Stari grad danas je smješten Gradski muzej Varaždin. U muzeju su u 40-ak muzejskih prostorija izložene zbirke predmeta iz čitave povijesti dvorca, kao što su portreti, slike, oružje, namještaj, porculan i razni drugi predmeti iz svakodnevnog života nekadašnjih varaždinskih plemića.

Iz doba romanike potječu kameni ulomci pronađeni na crkvi sv. Nikole. Ta je župna crkva bila u srednjem vijeku glavna sakralna građevina grada, a trg ispred nje glavni gradski trg. „Velik graditeljski uzlet Varaždin je doživio u doba baroka, kada je dolaskom crkvenih redova u grad počeo njegov kulturni preporod.“ (Maljković i Opačić, 2017: 312). Uršulinska crkva jedna je od najranijih baroknih crkava u Hrvatskoj sa specifičnim zvonikom na pročelju. Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije na nebo sagrađena je krajem 17. stoljeća, a danas je varaždinska Katedrala. U povijesnoj se jezgri nalazi mnogo plemićkih palača iz baroknog doba. Još se od 16. stoljeća na glavnom gradskom trgu nalazi palača grofova Drašković. Značajna zgrada na trgu je gradska vijećnica, sagrađena u 15. stoljeću. Na Franjevačkom trgu nalazi se palača Patačić, u kojoj se odvijao bogat društveni i kulturni život jer su grof Franjo Patačić i njegova žena Katarina tamo često organizirali kazališne predstave i plesove. Palača Erdödy nalazi se na Kapucinskom trgu te ima pročelje u duhu rokokoja. Palača Keglević, koja se nalazi sjeverno od gradskih zidina, djelo je graditelja Jakova Erbera. Palača Erdody-Patačić prikazuje reprezentativnu baroknu palaču, a danas ima funkciju Glazbene škole. Palaču su 1762. godine izgradili grofovi Erdödy. Iz 19. i početka 20. stoljeća potječu brojne gradske vile, od kojih je značajna klasicistička vila Mueller. Veoma važna zgrada iz historicističkog razdoblja je Hrvatsko narodno kazalište, koje je rađeno prema projektima Fellnera i Helmera, bečkih arhitekata i glasovitih graditelja kazališta u srednjoj Europi. Vrlo lijep spoj skulpture i hortikulture nudi ambijent gradskog groblja, koje je nastalo u 19. stoljeću prema projektu Hermanna Hallera. To se groblje smatra jednim od najljepših u Hrvatskoj. Varaždin je još poznat po skulpturi Grgura Ninskog, djelo kipara Ivana Meštrovića.

6.3. KRITERIJI PREMA KOJIMA SE PREDLAŽE UPIS

Kriteriji Odbora svjetske baštine prema kojima se predlaže upis povijesne jezgre i Starog grada Varaždina na UNESCO-ov Popis svjetske baštine nabrojani su u nastavku.

Nominirano dobro, prema Odboru svjetske baštine:

- (ii) predstavlja važnu promjenu ljudskih vrijednosti kroz određeno vremensko razdoblje te u određenom kulturnom području, napredak u arhitekturi, monumentalnoj umjetnosti i urbanizmu
- (iii) ima jedinstveno svjedočanstvo kulturne tradicije koja i dalje postoji,
- (iv) predstavlja izvanredan primjer gradnje i arhitektonskih kompleksa, koji reprezentiraju značajnu etapu u ljudskoj povijesti,
- (v) predstavlja izvanredan primjer tradicionalnog ljudskog naselja, koji je reprezentativan za kulturu i interakciju s okolišem, posebno kada postane osjetljiv i pod utjecajem nepovratne promjene (<http://whc.unesco.org/en/tentativelists/162/>).

6.4. O TRENUTNOJ FAZI PROCEDURE UPISA

Povijesna jezgra i Stari grad Varaždin na Tentativnoj listi nalaze se od 2005. godine te postoji inicijativa gradskih vlasti na lokalnoj razini kojom se planira aktualizirati upis Varaždina na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine. Planira se pokrenuti procedura u suradnji sa stručnjacima iz Ministarstva kulture i Odjela za zaštitu kulturne baštine.

„Pokrenut ćemo i inicijativu pred Ministarstvom kulture za upis kompleksa Starog grada na listu „Oznaka europske baštine“ (European Heritage Label)“, kazao je jedan od nositelja inicijative na konferenciji za medije koja se održala u travnju (<https://www.varazdin-info.com/2019/04/24/varazdin-kao-kandidat-za-unesco-zastitu/>).

„Varaždin u centru grada ima velik broj palača koje se ističu vrijednim kamenim portalima te je nužan veći angažman gradskih vlasti kako bi se u narednom razdoblju većina njih obnovila i zaštitila od propadanja.“, izjavila je na konferenciji nositeljica inicijative iz gradskih vlasti (<https://www.varazdin-info.com/2019/04/24/varazdin-kao-kandidat-za-unesco-zastitu/>).

Dakle, u tijeku je formiranje strategija kojima bi se aktualiziralo uvrštenje Varaždina na Popis svjetske baštine i dodijelila Oznaka europske baštine. Realizacija ovih planova osigurala bi bolju promidžbu grada i veći broj turističkih dolazaka.

7. ZAKLJUČAK

Hrvatska je zemlja bogate kulturne baštine očuvane kroz povijest i kojoj je potrebno daljnje očuvanje i zaštita. Sam pojam kulturne baštine uključuje od predaka naslijeđenu tradiciju, povijesno-kulturne spomenike, objekte i kulturu. Kulturnu baštinu čine materijalna i nematerijalna kulturna dobra koja imaju povijesnu, paleontološku, arheološku, etnološku, umjetničku, znanstvenu ili antropološku važnost. Zaštitom kulturne baštine bavi se UNESCO, izrazito značajna Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, pomažući zemljama članicama u upravljanju lokalitetima koji se nalaze na Listi svjetske baštine. UNESCO svojom Konvencijom o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine pruža efikasan način očuvanja svjetske kulturne i prirodne baštine. Ova konvencija ima veoma značajnu ulogu u identifikaciji, brizi, prezentaciji, očuvanju kulturne i prirodne baštine za buduće generacije te u uvrštavanju lokaliteta na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine. Također, Konvencijom za zaštitu nematerijalne kulturne baštine štiti i vodi brigu o nematerijalnoj baštini. Na UNESCO-ovoj Listi svjetske baštine nalazi se 27 kulturnih dobara iz Hrvatske, što je visoka brojka u usporedbi s drugim zemljama Europe.

Tentativna lista Republike Hrvatske sadrži 15 lokaliteta koji su kandidati za uvrštenje na Listu svjetske baštine. Mogućnost njihova uvrštenja nije jednostavna, potrebno je mnogo vremena, evaluacije, preispitivanja i analiziranja. Među njima je grad Varaždin, sa svojom povijesnom jezgrom i Starim gradom, koji se na Tentativnoj listi nalaze od 2005. godine. Varaždinska povijesna jezgra i Stari grad kao kulturno dobro zadovoljava čak četiri od ukupno deset kriterija Odbora svjetske baštine, što je relevantno budući da se šest kriterija odnose na kulturna, a četiri na prirodna dobra. Prema tome, Varaždin ima mogućnost i potencijala upisa na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine. Za to se trenutačno zalažu gradske vlasti inicijativom na lokalnoj razini, koje uz to planiraju pokrenuti i upis Starog grada na listu „Oznaka europske baštine“. Upisom Varaždina na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine, grad bi dobio podršku UNESCO-a u zaštiti, očuvanju i upravljanju lokalitetom, te u održavanju ravnoteže između posjećivanja i konzervacije. Upis bi doprinio i većoj promidžbi grada te povećanju broja turističkih dolazaka.

POPIS LITERATURE

Knjige:

- Cattaneo, Marco, *Velika knjiga UNESCO-ove svjetske baštine*, Varaždin 2006.
- Čehok, Ivan (ur.), *Varaždin u slici i riječi*, Varaždin 2006.
- Grabovac, Višnja, *UNESCO – sva blaga svijeta*, Samobor 2013.
- Jelinčić, Daniela Angelina, *Abeceda kulturnog turizma*, Zagreb 2008.
- Maljković, Z., Opačić, V. J. (ur.), *Blaga Hrvatske*, Zagreb 2017.
- Maljković, Z., Opačić, V. J. (ur.), *Hrvatski običaji i druge tradicije*, Zagreb 2016.
- Vilogorac-Brčić, Inga, *Hrvatska i UNESCO*, Zagreb, 2010.

Priručnici i publikacije:

- UNESCO, *Preparing World Heritage Nomination*, Paris 2011.
- UNESCO World Heritage Centre, *World Heritage Information Kit*, Paris 2008.

Internetske stranice:

- <https://www.umass.edu/chs/about/whatisheritage.html> (5. svibnja 2019.)
- <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=21765> (5. svibnja 2019.)
- <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=114> (8. svibnja 2019.)
- <https://en.unesco.org/countries/member-states> (9. svibnja 2019.)
- <https://croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina> (11. svibnja 2019.)
- <https://np-plitvicka-jezera.hr> (2. lipnja 2019.)
- <http://whc.unesco.org/en/list/1133> (2. lipnja 2019.)
- <https://croatia.hr/hr-HR/dozivljaji/kultura-i-bastina/unesco-venecijanski-obrambeni-sustav-16-i-17-stoljeca> (7. lipnja 2019.)
- <http://www.trogir.hr/GradTrogir/o-trogiru/kulturna-bastina/katedrala> (8. lipnja 2019.)
- http://www.tzdubrovnik.hr/get/kratka_povijest_dubrovnika/1601/kratka_povijest_dubrovnika.html (4. srpnja 2019.)
- <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (20. srpnja 2019.)
- <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=17094> (21. srpnja 2019.)
- <https://www.otoci.eu/unesco-umijece-suhozidne-gradnje-zasticena-je-nematerijalna-kulturna-bastina-covjecanstva/> (23. kolovoza 2019.)
- <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=9706> (23. kolovoza 2019.)

<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/> (27. kolovoza 2019.)

<http://whc.unesco.org/en/tentativelists/162/> (6. rujna 2019.)

<https://www.varazdin-info.com/2019/04/24/varazdin-kao-kandidat-za-unesco-zastitu/> (9. rujna 2019.)

<https://croatia.eu/article.php?lang=1&id=12> (8. rujna 2019.)

POPIS SLIKA

Slika 1. Logo organizacije UNESCO (https://en.unesco.org/about-us/name_logo)

Slika 2. Unutrašnjost Eufrazijeve bazilike (<https://www.myporec.com/hr/otkrijte-porec/eufrazijeva-bazilika/25>)

Slika 3. Katedrala Sv. Jakova (<http://www.kroativ.at/hr/clanak/reportaze/biser-hrvatske-kulturne-bastine-katedrala-svetog-jakova-u-sibeniku-1424>)

Slika 4. Katedrala Svetog Lovre (<https://crovista.com/%C5%A1to-raditi/20-trogirska-katedrala,-trogir>)

Slika 5. Rekonstrukcija Dioklecijanove palače (<https://sites.google.com/site/dioklecijanovapalaca/>)

Slika 6. Katedrala Svetog Duje (<http://crkve.klajo-blog.com/blog/2017/04/23/katedrala-sv-duje-split/>)

Slika 7. Stari Grad Dubrovnik (<https://sites.google.com/site/spomeniciprimorskehrvatske/unesco-u-primorskoj-hrvatskoj/stari-grad-dubrovnik>)

Slika 8. Izvođenje bećarca (<https://www.dnevnik.ba/dogadaji/joj-mala-ti-u-plavoj-bluzi-zapjevao-becarac-pred-policaikom-i-zaradio-kaznu-od-2000-kuna>)

Slika 9. Drvene tradicijske igračke s područja Hrvatskog zagorja (<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5234>)

Slika 10. Paška čipka (<http://www.sajmovi.eu/hr/vijesti/posjetite-festival-cipke-jos-danas-i-sutra/1651>)

Slika 11. Medičarski obrt (<https://www.zhrmku.org.mk/nematerijalna-ba%C5%A1tina-unesco/medi%C4%8Darski-obrt-na-podru%C4%8Dju-sjeverne-hrvatske>)

Slika 12. Zvončari s područja Kastavštine (<https://www.tz-viskovo.hr/hr/kulturna-bastina/halubajski-zvoncari>)

Slika 13. Suhozid

(https://hr.wikipedia.org/wiki/Suhozid#/media/Datoteka:Velebit_Ljuotic_Mataci.JPG)

Slika 14. Sinjska alka (<http://www.visitsinj.com/hr/Vodic/37/zanimljivosti-iz-povijesti-sinjske-alke>)

Slika 15. Klapa Bunari (<https://www.crorec.net/novosti/klapa-bunari-na-krilima-nominacije-za-porin-objavili-spot-omiski/>)

Slika 16. Dio obrasca za podnošenje pristupne liste (<http://whc.unesco.org/en/tentativelists>)

Slika 17. Stari grad Varaždin (<https://www.zhrmku.org.mk/hrvatska-kulturna-bastina/stari-gradovi-kašteli/sjeverna-hrvatska/stari-grad-varazdin>)

SAŽETAK

Međunarodna organizacija UNESCO, Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, ističe se svojim zalaganjima za ljudska prava, poštovanje i dijalog između različitih kultura, očuvanje prirodne i kulturne baštine te prevladavanju jaza između digitalno razvijenih i nerazvijenih zemalja. Također, ima veliku ulogu u zaštiti i upravljanju lokalitetima svjetske baštine. UNESCO-ovom Listom svjetske baštine zaštićeni su brojni lokaliteti koji sadrže kulturnu baštinu univerzalne vrijednosti, a od kojih je znatan postotak i u Hrvatskoj. Ta je kulturna baština, koja se dijeli na materijalnu i nematerijalnu baštinu, podvrgnuta posebnom režimu očuvanja i zaštite. U Republici Hrvatskoj nalazi se 10 dobara materijalne, i 17 dobara nematerijalne kulturne baštine koja je upisana na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine.

Isto tako, mnogo je hrvatskih lokaliteta koji su tek potencijalni kandidati za uvrštenje na Listu svjetske baštine. Ti se lokaliteti nalaze na Tentativnoj listi, pa države članice UNESCO-a svake godine identificiraju kulturnu baštinu sa svoje liste, i odabiru onu koju će predložiti za registraciju na Listu svjetske baštine. Mogućnost i procedura upisa lokaliteta na Listu svjetske baštine veoma je složena. Nominacija, evaluacija i upisivanje lokaliteta traju minimalno 18 mjeseci. Da bi kulturno ili prirodno dobro bilo uvršteno na popis, ono treba zadovoljiti najmanje jedan od ukupno deset točno određenih kriterija Odbora svjetske baštine.

Jedan od značajnih lokaliteta s Tentativne liste, koji ispunjava četiri kriterija Odbora svjetske baštine UNESCO-a je grad Varaždin. Povijesna jezgra i dvorac Stari grad u Varaždinu predstavljaju univerzalna kulturna dobra koja imaju potencijala za uvrštenje na Listu svjetske baštine. Povijesna jezgra sadrži značajnu i bogatu spomeničku i umjetničku baštinu, većinom baroknu, koja je veoma dobro očuvana. Dvorac Stari grad nastao je u doba gotike, a ima obilježja triju stilova: gotičkog, renesansnog, i baroknog. Kroz povijest je promijenio mnogo vlasnika. Postoji inicijativa na lokalnoj razini kojom se planira aktualizirati upis Varaždina na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine u suradnji sa stručnjacima iz Ministarstva kulture i Odjela za zaštitu kulturne baštine.

Ključne riječi: UNESCO, kulturna baština, Lista svjetske baštine, materijalna baština, nematerijalna baština, Tentativna lista, kriteriji Odbora svjetske baštine, povijesna jezgra i Stari grad Varaždin

SUMMARY

UNESCO, the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, emphasized its commitment to human rights, respect and dialogue between different cultures, preservation of natural and cultural heritage, and closing the gap between digital development and underdeveloped countries. It also provides great security in the protection and management of World Heritage Sites. UNESCO has preserved many sites on this World Heritage List that contain universally valuable cultural heritage, among which a significant percentage is in Croatia. This cultural heritage, which includes tangible and intangible heritage, underlines a special regime of preservation and protection. There are 10 tangible assets in the Republic of Croatia, and 17 intangible cultural heritage sites that are listed on the UNESCO World Heritage List.

Also, there are many Croatian sites that are just potential candidates for World Heritage List. These sites are on the Tentative List, and each year UNESCO member states identify the cultural heritage from their list, and selects ones to be proposed for registration on the World Heritage List. The possibility and procedure for listing sites on the World Heritage List is very complex. Nomination, evaluation and enrollment of the site takes a minimum of 18 months. To be listed for a cultural or natural assets, it must satisfy at least one of the ten well-defined criteria of the World Heritage Committee.

One of the significant sites on Tentative List, which fulfilled four criteria of the UNESCO World Heritage Committee is the city of Varaždin. The historic center and the Old Town Castle in Varaždin represent a universal cultural asset that has the potential to be included on the World Heritage List. The historic core contains a significant and rich monumental and artistic heritage, most of them Baroque, and is very well preserved. The Old Town Castle was built in the gothic period and has three styles: gothic, renaissance and baroque. It changed many owners throughout the history. There is an initiative at the local level that is planning to update Varaždin's listing on the UNESCO World Heritage List in cooperation with experts from the Ministry of Culture and the Department for the Protection of Cultural Heritage.

Key words: UNESCO, cultural heritage, World Heritage List, tangible heritage, intangible heritage, Tentative List, criteria of the World Heritage Committee, the historic core and the Old Town of Varaždin